

LJUBLJANSKI
ZVON

1

LETNIK XLVII

1927

Vsebina zvezka za mesec januar:

1. Oton Župančič: Iz Jerale 1
2. Joža Lovrenčič: Publius in Hispala. (Dalje prihodnjic.) 5
3. Slavko Grum: Upornik 10
4. K. Dobida: Beneška revija evropske umetnosti 16
5. Iz svetovne književnosti 26
 - Miran Jarc: Marcel Proust 26
 - Marcel Proust: Smrt moje stare matere 27
 - Alfred Mombert: Gora Moira 36
6. France Bevk: Nenavadni obisk 38
7. Miran Jarc: Partija šaha 44
8. R. Drainac: Pred obnovo srbske književnosti 46
9. Pastúškin: Živi vrelec 49
10. Književna poročila 50
 - Slovenska dela: Ivan Cankar v francoščini (Pavel Karlin). — E. G a n g l: Hram slave (Miran Jarc). — S t a r o s l a v: Gostilne v stari Ljubljani (K. D.). — S r b s k o - h r v a t s k a d e l a: Zofka Kveder-Demetrovič: Po putevima života (Miran Jarc). — V l. V e l m a r J a n k o v i č: Robovi (Miran Jarc). — A l e k s a n d a r V u č o: Krov nad prozorom (A. Budal). — I n o z e m s k a d e l a: Miloš Weingart: Slovanská vzájemnost (A. Budal).
11. Kronika 61
 - D o m a č i p r e g l e d: Za slovensko Akademijo znanosti in umetnosti, za Narodno galerijo (F. A.). — Za kulturno zблиžanje južnih Slovanov (Fran Albrecht).

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrto leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka **brezplačno le tedaj**, če se je ista reklamirala najkasneje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje FRAN ALBRECHT.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Oton Župančič: Iz Jerale

Hudič pa je dejal tako:
«Jerala, stoj in glej in čuj,
kaj tadva spodaj govorita!»

Glas živega.

Prišla sva globoko,
v rove pod zemljó;
meni je temná,
kdor si, daj mi roko.

Glas mrtvega.

Globlje, globlje še!
Dokler ti je duh
gornje poln temè,
dokler ne prodrè
ti v globine sluh,
da odpre ti gruda
svoja zvonka čuda —
globlje, globlje še!

*

Glas živega.

Kaj to kakor v sanjah
v meni šumotá?

Glas mrtvega.

Po nevidnih špranjah,
materskih kotanjah
prvo spočetje vodá.
Mi tu spod,
ravnovesni, tihi rod,
mi ničesar zase več ne skušamo:

položeni brez željá
sredi sémen in kali,
brez željá poslušamo
dolga leta in leta in leta
presnavljánje zvočno svéta,
po nevidnih špranjah,
materskih kotanjah
prvo spočetje vodá.
Po rupah mrakotnih se mučijo,
po tesnih razpokah se točijo,
po strmih pretokih se jočejo,
v neznanska brezna se mečejo,
skoz stene-pečine se kličejo:
kristalno žvenkljajoče
bodoče Save in Drave in Soče,
in Volge in svete Gange in Nili —
slutijo se, čutijo se,
iščejo se na vse kraje
okrog nas, preko nas in skozi nas,
sestra sestri pozvanjaje
v tajnih zvokih,
predno v curkih in potokih,
v vrelih, slapih, veletokih
pripojo do vas...
A mi, ki zase več ničesar ne poskušamo,
ležimo brez želja, mi jih poslušamo,
dolga leta in leta in leta
sen življenja z zvoki nas prepleta
ven in ven,
da nam je lažji smrtni sen...

Glas živega.

V meni poje zvok
tajnostnih vodá...
kakor duš sestrá
v meni je pretok...
V meni strah in tuga,
v meni slast in strast,
nada in zavzetje
tisočero duš...
druge išče druga
v meni... jaz sem struga
tisočero duš...

Glas mrtvega.

V tebi je spočetje...

V tebi je...

*

Hudič.

Jerala, ali čuješ še?

Jerala.

To vidim le,
da govorita še,
a čujem ne.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

Roman iz rimske prošlosti.

I.

Na Martovem polju pred Rimom so taborile zmagovite legije prokonzula Eneja Manlija Vulsona. Iz Azije se je vrnil, kjer je porazil Gale, ki so strahovali vse kralje azijske in jim je celo sirski vladar pošiljal tribut, da bi ga pustili v miru. Kralj Antioh si jih je bil pridobil za zaveznike, a ko ga je konzul Fulvius premagal, je Enej napadel Gale, in sicer vse tri rodove: Tolistoboje, ki jih je vodil Ortijagon, Trokme s knezom Kombolomarom in Tektosage, ki jim je bil vladar Gavlot. Legije so bile svojih zmag vesele in so jih dan za dnevom in noč za nočjo hrupno praznovala, zarobljene množice Galov pa so mrko prenašale ponižanje in čakale na trdo usodo, o kateri je sklepal senat v sveetišću bojne boginje Bellone. Ljudstvo je od jutra do večera drlo po Flaminijevi cesti proti Martovemu polju, da je pozdravljalo zmagovalce in bilo deležno dobrot, ki jih je ukazal Enej iz ogromnega plena bogato deliti, da si pridobi njegovo naklonjenost pri triumfu.

Legijonarji so bili vsi navdušeni za svojega poveljnika; na široko so pripovedovali o svojih drznih pohodih od Efeza do Meandra, od Meandra v Hijera Kome in dalje v Harpas in še v Pesino in Gordij ter do gor Olimpa in Magabe, kjer so potokli in zajeli do stotisoč Galov.

«Triumf, triumf!» so vpili.

«Olimp je naskočil Enej in mesto bogov so se Gali kotalili z njega!»

«Ambrozijo in nektar pa so nam pustili!»

«Io triumphe!»

Kakor bi grmelo, je odmevalo po taborišču in navdušenje je prehajalo v množico, ki se je bratila z vojaštvom in nestrpnost čakala, kdaj se konča zborovanje senatorjev.

V Belloninem svetišču je bilo tudi hrupno. Enej je poročal o svojem pohodu in zmagah ter zahteval, da se mu dovoli triumf, a senatorji so imeli pomisleke in so ugovarjali. Zlasti so bili glasni in protivni oni, ki so bili dodeljeni Eneju kot legati v vojni svet. Lucius Furius Purpureo in Lucius Aemilius Paullus sta govorila v njihovem imenu in pridobila zbornico zase, dasi sta bila ljudska tribuna za triumf. Slabo je že kazalo za Eneja in vso zgovornost je porabil, da je utemeljeval opravičenost vojne, zagovarjal vojaštvo in se branil očitka, da bi ga pomehkužil in presadil ž njim azijsko lahkoživost in lagodnost na rimska tla.

«V tabor poglej,» so mu vzklikali in delali medklice in opombe. «Kdaj je legijonar spal na preprogah, kdaj se mazilil, kdaj sedel ob mizicah, kdaj jedel iz takih posod, kdaj bil tako razuzdan? Kdaj bi si bil upal priti kdo z vzhoda, ki bi poniževal naše bogove in zbiral ženski in moški svet in ga uvajal v brezbožne misterije kot oni brezimni Grk, ki s svojim tajnim naukom zastruplja zdravo moč rimskega prebivalstva? Vsi tvoji legijonarji pojdejo za njim. Ali bi se upal na italska tla, če ne bi videl in vedel, kako si ti, Manlij, vojaštvo skvaril v azijskih letih in ga pripravil ob krepkosti in čednosti? Tako je menil, da je čas ugoden in so pripravljena tla za njegovo brezbožno setev, ki naj jo dobri bogovi v kali pokončajo!»

Enej se je branil in dokazoval, da je vojaštvo zdravo in krepko in ni pozabilo na sloves in krepkosti rimske vojske, da je pa služilo po neznosnih naporih in občudovanja vrednih uspehih od diha in priboljška, ki mu ga ne bo nihče kratil, kdor pozna vojne grozote med divjimi narodi v divjem ozemlju.

Nekaj starih senatorjev se je zavzelo za Eneja, a odločitev le ni padla. Ko so se vračali senatorji, oblečeni v bele toge, obrobene s škrlatom, gologlavi in goloobriti s papiri svojih govorov, v škrlatnih senatorskih čeveljčkih iz svetišča, resni, a le še s sledovi razburjenja na obrazih, jih je sprejela množica in vojaštvo z urnebesnimi klici:

«Triumf, sivci!» — «Triumf, starci!» — «Ave Manli imperator!» — «Sivci, kje pa je vaš plen? Pokažite ga!» — «Triumf hočemo!» — «Ave Manli, victor Gallorum!» — «Ave! Ave!»

Enejevi protivniki so nemirno sedeli v nosilnice, a smotlaka, ki je nestrpnost čakala triumfa, jim je sledila v mesto in jih grdila celo pot do doma, da so imeli edili in tresviri capitales dosti opraviti.

Enej se je vrnil v tabor in povabil s seboj prijatelje in zagovornike, katere je množica z navdušenjem pozdravljala...

Martovo polje se je polagoma praznilo; v skupinah in paroma se je množica vračala v mesto skozi Nomentanska in Tiburtinska vrata, kakor je pač imel kdo bliže. Po ulicah je šumelo, kot bi se dvignila Tibera in obrnila svoj tok v mesto. Glavni val je drevel in se stekal na Flaminijevo cesto in po njej proti glavnemu trgu Foru, kjer se je umiril ko voda v tolmunu ter se potem razlil v razne smeri.

V valovanju množice sta prišla do Fora tudi Publius Aebutius in Hispala Fecenia. Iz gneče sta se prerila na Sveto cesto — via Sacra — in šla, ni se jima mudilo, do mete sudans — potečega se miljnika, odkoder sta zavila proti Velikemu cirkusu in na Vicus Publicius, ki je peljal na Aventin, v proletarski del mesta. Nista bila osamljena, saj je s Fora šla še dolga dolga in glasna vrsta za njima, a prva sta bila. Med Dianinim in Luninim svetiščem sta postala. Kot bi boginji razgrnili svoj plašč, so rumeneli v zlati mesečini Aventin in Palatin in Kapitol in Celij, Askvilin, Viminal in Kvirinal — vsi sedmeri griči mesta, ki se je širilo med njimi, in tam zadaj se je prelivala spokojna luč noči na Tiberinih valovih. Šum, ki je prihajal zamolklo od Fora in iz ulic, v katere se je stekala množica z Martovega polja, je prekašalo vpitje in rezki klici, ki so udarjali v lepo noč od Emporija in Horree, od Macella in z Ribjega trga.

Preden so Publija in Hispalo dotekli drugi Aventinci, je Hispala rekla:

«Srček moj sladki, saj greš še k meni in ti ni, da bi že šel domov k materi in očimu? Gotovo sta bolj zadovoljna, če jima ni treba ajčkati sinka, ki nosi že togo virilis!...»

«Dobre volje si, Hispala. Škoda bi bilo, če bi ti jo skvaril!» je odvrnil Publius. — «No, vidiš, saj sem vedela...»

«Rad te imam. Grem. V gneči in hrupu na Martovem polju ni bilo časa za sladko besedo.»

«Preglušili bi jo, res, Publijček moj. Zato pa bova v mojem peristilu v miru in če bi te začel tresti mraz — skočiva, pa sva v kubikulu, v gnezdecu toplem kakor dva ptička, dva golobčka, ne?»

Zdržala sta, držeč se za roko, dober lučaj nizzdol v klanec in izginila v Hispalin dom, ki je majhen in prijazen blestel med zelenjem ob poti.

II.

Tudi Titus Sempronius Rutilus je bil na Martovem polju. Vračal se je z bratoma Markom in Gajem Atinijem v mesto. Ko so

prišli s Fora po ulici Tuscus mimo Velabra, trga med Kapitolom in Palatinom, na živinski trg Boarium, so stopili v taberno, v kateri so že vinjeni mešetarji, prodajalci in kupci glasno in razgreto razpravljali o kupčiji in so ob njihovem navdušenju razni šeškarji-paraziti prišli na svoj račun, da so polnili nikdar site želodce in se zalivali s kampanskimi vini.

Marcus Atinius je prvi vstopil, se ogledal po prostoru in je krenil v kot, ki je bil še prazen. Za njim sta šla Titus Sempronius in Gajus.

Mešetarska družba je za trenutek potihnila, a ko je videla, da se častivredni meščani ne brigajo zanjo, je nadaljevala s pitjem in navdušenjem.

Lepa sužnja Juvenka je postregla došlecem z ostrigami in Falerncem in se oddaljila, tabernar pa se jim je približal in jih pozdravil:

«Z Martovega polja, kaj? Dolga pot, ki upeha in užeja, kaj? Moj Falernec je pa pristen, kaj?»

«Preblizu imaš Tiberu,» ga je podražil Marcus.

«Diana z Aventina me zadeni s svojo puščico ali pa kapitolin-ski Jupiter s svojo strelo, če sem kdaj točil nepristna vina.»

«Zato smo pa tvoji gostje, Rufe,» je dejal Sempronius. «Dobro mero daješ in vode kakor meniš, da bi je utegnil kdo priliti!»

Mešetarji so poklicali tabernarja Rufa, da bi razsodil sporno trditev, ki jo je med nje vrgel neki kupec, in trojica je ostala sama.

«Lepega sina imaš,» je pohvalil Gajus Sempronija, a Marcus se je nasmehnil:

«Samo njegova zasluga ni!»

«Res ne,» je odvrnil Sempronius. «Bolje bi bilo, da ga ni. S pastorki je zguba. Kar čez noč ti zraste, pa glej, da te lepega dne ne vrže iz hiše! Dobro, da nima ne polbratov ne polsester!...»

«Pa ne, da ti dela že preglavice?»

«Dela, dela. Ali ga nisi videl z ono tepo?»

«Čedno dekle je.»

«Nekaj let starejša od njega, a nič ne de.»

«Kaj pa je?»

«Menim, libertina Hispala. Bila je sužnja Lucilije Furije Škratnikove. S svojo lepoto ali kaj si je prislužila prostost in čedno hišo na Aventinu, kjer je vzbudila splošno pozornost. Zadnje čase, kolikor opazujem, je povsem zanemarila svoje čestilce in nori za mojim pastorkom Publijem.»

Sempronius je zalil svoje pojasnilo, Marcus pa je povprašal, kot da se je nečesa spomnil:

«Hispala, praviš, je Hispala Furija?»

«Ne, Hispala Fecenia...» — «Nima patronovega imena?»

«Očividno jim ni več do nje in se je senator Purpureo sramuje.»

«Aha, oni, ki je grmel proti Eneju in skrbel za rimsko zdravje? Razumem, razumem...»

«Lucilia... Hispala...» je menil Gajus, «često sem jih prošle čase srečaval; nekoč, enkrat, smo bili tudi v družbi. Lucilia je bila zabavna, Hispala pa kljub svoji lepoti mrka...»

«Saj res,» je pritrdil Marcus, «zdelo se mi je, da sem jo tudi jaz nekje videl in jo pozneje pogrešil. Tudi Lucilije ni bilo več v našo družbo.»

«Odkar se je vrnil legat Lucius Fulvius Purpureo iz Azije, da Eneja v nič deva.»

«Čudno to, da se tako dajajo,» je porabil Sempronius Gajevo pojasnilo, hoteč spraviti pogovor s svojega doma na politično polje.

«Utegne imeti svoje vzroke,» se je nasmehnil Marcus in namignil bratu.

«Slavohlepen je in bodel bi ga Enejev triumf, tako si razlagam njegov ostri nastop, o katerem se je šušljalo in govorilo na Martovem polju.»

«Gotovo, gotovo! Slavohlepje je huda bolezen, a so še hujše, ki jih skrivaš, ko kričiš!...»

«Hahahaha!...» sta se zasmejala Gajus in Sempronius v isti višini, a kakor je bila barva glasu različna, tako je bila v njunem smehu dvojna vsebina. Gajus je s smehom delj mislil kot Sempronius...

«Kaj pa Publius misli s Hispalo?» je pobaral Gajus, ko je izzvenel smeh.

Sempronius je hotel biti dovtipen: «Če bi videl njegove misli, bi bile prazen nič.»

«Ali pa kaj lepšega. Recimo, rožno telo, ob katerem bi ti Duronia povedala svoje...»

Brata Gaius in Marcus sta se nasmejala, Semproniju pa je bilo žal za dovtip, ki je rodil osat in ga zbedel.

«No, recimo, da kaj mislita...» je povzel Marcus, a Sempronius ga je presekal:

»Publius ne sme misliti brez mene! Res sem samo očim, a sem zato tudi njegov varuh! In menim, da bi tudi njegov krvni oče Publius, ki je kot centurio padel v boju z Makedonci, nikdar ne bil dopustil, da bi mu sin pripeljal v hišo mesto častitljive snahe razvpito tepo... Rimska čast...»

«Že, rimska čast, a fames auri, lakota po zlatu, po blagostanju, ugodju gre preko vsega in rimska čast ji ni ne ovira ne kamen spotike...»

«Kaj hočeš reči? Kam meriš?» je želel Sempronius pojasnila in Marcus mu ga je dal:

«Doma je Publius edinec, Hispala je pa tudi edinka, to se pravi sama. Publius ima hišo, Hispala tudi. Dve hiši sta več ko ena. Iz dveh hiš napraviš lahko eno. Lepšo in ne v proletarskem okraju. Mogoče sta že v mislih tako daleč in ti že na cesti...»

«Nak, tega dečku še ne prisodim. In tudi, če bi ga hotela spraviti Hispala tako daleč, mater bo poslušal, ki mu kaj takega ne bo svetovala. Rad jo ima in vse ji zaupa, kakor je pred mano zaprt.»

Prepričevalno je govoril Sempronius, a v njegovih besedah je le bilo nekaj, kar je odmevalo kot vzneta skrb in strah.

«Čuj,» mu je rekel Gaius, «ali si mislil kdaj na to, da bi ga na lep način spravil iz hiše in se ga rešil?»

«Nisem,» je odvrnil Sempronius in rahlo zardel. Rdečico, ki pri medli svetlobi ni bila niti vidna, je čutil kot bi ga polili s sokom škrlatne školjke in si je v zadregi potegnil dvakrat trikrat po obrazu in palec na desnem licu in ostali prsti na levem so nevidno rdečico povečali — a bila je naravna...

«Jaz pa bi!» je dejal Marcus. «Kdo bi se izpostavljal nevarnosti, da bi ga oni vrgel skozi vrata, ki ga ob pravem času še lahko sam!»

«Dobrega srca sem...» se je branil Sempronius.

«Zato ti ga bo Publius snedel!»

«Ali pa ribe v Tiberi, kar je bolj verjetno. Nadušljivi napotniki se navadno 'ponesrečijo' okoli Otoka, kamor hodijo iskat zdravja k novemu bogu Eskulapu, ki je bil tako navdušen za Rimljane, da se je spremenil v Epidauru, ko so prišli ponj, v kačo, in jim sledil ko ovca, če ji ponujaš sol.»

«Ne veruješ v sveto kačo?» je strahoma vprašal Sempronius in se zgrozil.

«Kot v zgodbo, da je nastal otok sredi Tibere iz žita, ki so ga zasegli in ga nasuli v vodo, ko so spravili zadnjega kralja Tarquinija!»

«Kako pa, da je kuga tako kmalu ponehala, ko se je naselil Eskulap pri nas? Saj se spominjaš, dobra štiri leta bo tega...»

«Kako? Kdo ve! Nehala je pač, ljudje so se je zbal in se varovali in — duh zemlje je zmagal...»

«Duh zemlje? Ali je tudi bog?»

«Je.»

«Nič nisem slišal še o njem. Če je zmagal in pregnal kugo, mora biti mogočen.»

«Mogočen je. Bolj ko Jupiter. Vsi mu služimo.»

«Vsi? Jaz ne.»

«Ti tudi, a sam ne veš.»

«Ne poznam ga, pravim. Nikdar mu nisem še žrtvoval in svojega praznika še nima.»

«Žrtvuješ mu vedno in povsod, njegov praznik je pa vse naše življenje. Lepše kot je, bolj je zadovoljen. Naši zakoni ga še ne poznajo, svetišč mu država še ni zidala, a tisoči ga že zavedno častijo in mu služijo po nauku in obredu Grka Anonima...»

«Sta vidva tudi med njimi?»

«Tudi,» sta odgovorila Atinija.

«Pa bi postal tudi jaz lahko zaveden častilec Duha zemlje?» je vprašal natihoma Sempronius.

«Težko, star si že!»

«E, starost je res Duhu zemlje nekoliko šibek dar, a v gotovih slučajih le zaželen. Pri tebi bi šlo...» je popravil Marcus bratovo izjavo.

«Da bi šlo?...» se je vzveselil Sempronius. «In moja Duronija bi tudi z menoj postala zavedna?...»

«Če postane Publius! Brez njega ne ti ne ona!»

«Moral bo postati, pa če bi moral za to dati pri tej priči Hispali slovo!» se je razvnel Sempronius.

«Tega, če ne bi ti sam želel, bi niti ne bilo treba. Pomenimo se še. Videl boš, da bosta z Duronijo zadovoljna in Publius tudi. Ti še prav posebno. Skrbi in strahu se otreseš ko drevo v jeseni listja...»

Sempronius se je oddahnil in izjavil:

«Še nocoj bom žrtvoval Duhu zemlje!...»

«Prav,» je rekel Marcus resno in Gaius se je nasmehnil.

«Kdaj pa bi mogel priti poslušat Grka Anonima, da bi me uvedel v spoznanje Duha zemlje? Ali govori grški ali po naše? Nekoliko grščine že zmorem; iz vojnih let v Grčiji mi je ostala, ko smo strahovali makedonskega Filipa.»

«Nič se ne boj, po naše govori, čeprav jo po svoje zavije. Sicer ti ne bo treba niti njega poslušati. O priliki stopi k meni!...»

«Kdaj?»

«Kdaj? Recimo... Ne, počakajmo, ali bo kaj s triumfom ali nič. Ko se odločijo očetje senatorji, pa pridi. A pred triumfom!»

«Dobro, Marce, velja!»

«Velja!»

Segla sta si v roko, nato so pa poklicali Rufa in je prišel in je rekel:

«Prijeten je ta kot, kaj? Odpočili ste se, dragi gostje, in pokramljali malo, kaj? Upam, da boste še prišli, kaj?»

«Še, še, Rufe!» so mu obljubili, plačali in odšli mimo mešetarjev in njihove družbe, ki je deloma potihnila, ker je nekatere premagal spanec in jih odgnal, druge je pa premagalo vino in jih predalo kar v taberni bogu Somnu v naročje...

Pred taberno so se razšli. Atinija sta zavila na Forum Boarium in obstala pred dvema lepima vilama, ki sta se dvigali druga poleg druge, in se je za njima širil Simulin gaj: vsak svojo sta imela.

«Dobro sva ga pripravila,» je menil Gaius.

«Dobro,» je del Marcus, «Publius Aebutius bo res pridobitev. Lep, stasit, ko izklesan je...»

«Starec bo vezan!»

«Če bo malo s pastorkom, mu damo še zlat obroč na usta!»

«Ali pa za vrat, da bo laže sline požiral!»

«Dobro! Hahahaha!...»

«Salve!»

«Salve!»

Brata sta se med smehom pozdravila, potrkala vsak na svoja vrata, ki so se kmalu odprla, in zginila sta v vestibul in skozi ostij in atrij v peristil in na desno v triklinij večerjat...

Sempronius pa jo je ubiral do cirkusa še vedno po cesti clivus Tuscus, tam pa je krenil na pot clivus Publicius, ki ga je tlakovana pripeljala na vrh Aventina in ga vedla mimo Hispaline hiše. Ko je šel mimo, si je želel, da bi imela okna na ulico. Rad bi pogledal neopaženo v notranjost, a tako je le ugibal, jeli Publius spet pri Hispali in koval načrte prav do Delfinove ulice, kjer je sladak in nežen stopil v Duronin dom in ji ljubeznivo voščil dober večer...

(Dalje prihodnjč.)

Slavko Grum: Upornik

Dramski prizor.

Nastopijo: URADNIK	NATAKAR
VOJAK S SLUŽKINJO	ŠTUDENT
TRIJE STARCI	MLADA GOSPA Z OTROKOM
SLIKAR	GOSTJE.

Kot kavarne. Popoldne. Z drugega konca je čuti muziko. V krajni loži uradnik, siten, debelušen možic. Vojak s služkinjo. Trije starci. Starci, tesno sklonjeni nad mizo, poslušajo nekoga izmed njih, ki odvažno pripoveduje s prstom.

Prvi izmed starcev (dvigne glavo, tleska v začudenju z jezikom).

Drugi: Hm. (Se zopet sklonita, poslušata pripovedovalca.)

Služkinja (popolnoma brezgibna, govoreča z visokim, pojočim glasom, da se zdi kakor mesečna): Zakaj govorite samo to, gospod vojak? Tukaj je tako prijazno, vi pa se menite same take stvari! Tega vendar ne smem drugače, kot če me poročite!

Vojak (nejevoljen): Gospodična Frančiška, vi ste še zelo kmet-ski! V mestu je to popolnoma drugače!

Služkinja: Ana iz naše hiše je tudi imela nekega gospoda vojaka, potem pa je morala piti vitrijol. Jaz se že ne spečam z nikomur.

Vojak: Pojte, pojte! Bog ve, kak norec je bil tisti vojak! Sicer pa nisem rekel, da bi bilo nemogoče, da bi se kedaj vzela.

Služkinja: Ni se treba več meniti tega! Tako lepo je tukaj.

Vojak (bobna jezno po mizi).

Služkinja: Ne zdi se mi prav, da sva šla v delavnik sem, morala bi iti v nedeljo. Morebiti je treba povedati še pri izpovedi.

Vojak: Vi ne boste nikdar prida gospodična!

Slikar. Zapit in zaemarjen. Gleda okoli sebe, kam bi sedel, ko pa ugleda uradnika, jo nujno ubere k njegovi mizi, dasiravno je še mnogo prostih.

Slikar (se uslužno pokloni, čaka; ker ga uradnik noče videti, sede, položivši predse nekak zvezek).

Uradnik (ga šele sedaj ošine izpod očal, potem pa se takoj zopet zatopi v časopis).

Slikar (hoče opozoriti nase, se na široko premakne).

Uradnik (ga pogleda kakor prej, čita dalje).

Slikar (nad vse prijazno): Niste nekaj rekli?

Uradnik (ogorčen): Ne, nič! (Mu pokaže hrbet.)

Slikar (oplašen; potem—še ljubeznivejše, da ne bi izzval zopet njegove jeze): Ali vam je všeč muzika?

Uradnik (se požene kvišku, srdito zakašlja in odide k drugi mizi).

Slikar (gleda obupno za njim).

(Molk.)

Vojak (vidi se mu, da laže): Tamle sem zagledal nekega oficirja, moram ven. Posedite še malo, Francka.

Služkinja (preplašena): Greva skupaj, čakajte!

Vojak (se naglo odstrani): Posedite, le posedite še malo, ko vam je všeč.

Takoj pride natakara.

Natakara (k služkinji): Bela in dve pivi. Petnajst.

Služkinja (zbegana odšteje denar, novce za novcem).

Natakara (stopi k slikarju): Želite?

Slikar: Malinovca menda ne.

Natakar: Spiritus vini?

Slikar (togo prikima).

Natakar (proč).

Študent. Očala. Išče, kam bi sedel. Slikar mu že od daleč daje znake, naj sede k njemu. Ko pride bliže, vstane: «Izvolite, izvolite!» študent prisede, ker se boji odreči. Slikar motri svojo novo žrtev z ljubeznivim nasmehom, došlec je v zadregi in se tudi smehlja. Oba se smejeta nekaj časa.

Študent (ki je že v veliki zadregi, vzdihne).

Slikar: Kako ste rekli, gospod?

Študent: Nič. — O, kar tako! Kar tako sem rekel.

Slikar: Če sta dva, je bolj zabavno. Človek se kaj pomeni.

Študent: Da — da, da. (Ga obupno pogleda, da bi kaj rekel.)

Slikar: Jaz sem slikar — rišem tako okrog. Profesor sem — to se pravi, zadnje čase sem nekoliko pil — včasih pijem malo, če nanese prilika — ali to nima sedaj nikakega pomena več, jutri pričnem namreč novo življenje. Tovariši pravijo, da začenjvam vsak dan novo življenje, toda jutri ga začnem zares. Novo, popolnoma novo! Vi ste še mladi, prijatelj, ne znate preценiti še, kaj je takole popolnoma izpremenjeno, svetlonovo življenje. Jutri, jutri!

Natakar (prinese slikarju čašo žganja).

Študent: Črno. In ilustriranih.

Slikar (ki je vzel natarkarju čašo že iz rok in jo spil na dušek):
Še!

Natakar (proč).

Služkinja (se vzpne iz okamenelosti in zbeži ven).

Slikar: Včeraj sem namreč napravil imenitno kupčijo, haha — o, jaz prodam slike, marsikako prodam — in jutri, jutri že slednjič novo življenje. Pijača — (pokaže z roko) nič več!

Študent (se dotakne zvezka na mizi): Ali imate tudi tukaj kaj?

Slikar (ki pade iznenada vase, z ubitim glasom): Čačkarije, čačkarije! Ni vredno, da bi odpirali.

Študent (odpre in lista): Smem?

Slikar: Gospe, gospe, gospe — same gospe z otroki. Neumnost!
(Molk.)

Slikar: Pravijo, da ne znam risati nič drugega. To ni res, verjemite, dragi, da ni res. Zlobni so. Vsak človek ima svojo zabavo, mene zanima pač ta motiv!

Študent (ki lista po zvezku): Gospe, res, same gospe z otroki.

Natakar (prinese slikarju žganja, študentu pa črno in listov ter se odstrani).

- Slikar (takoj spije): Sedaj jih ni več — po parkih, mislim, mladih gospa z otroki — premraz je že. Sedaj dobim katero takole v kavarni pri popoldanskem koncertu.
- Študent (se obda z listi).
- Slikar (nesrečen, ker se študent ne zanima več zanj): Saj ni res, da me veseli ta motiv, sovražim ga, do skrajnosti mi je odvraten. Ali risati ga moram, moram, prisiljen sem.
- Študent (čez časopis): Prisiljeni?
- Slikar: Da, obsojen sem, da ga rišem na vekomaj. — Začnem risati drevo, pa komaj zastavim svinčnik, že zablesti med listjem njen obraz in v travi se igra otrok. V gore sem šel, ubežal, posilil prste v kamene, razgrizene čeri — čez vsako skalo mi je razlil nje telo, razpletel curke slapa v lase. Ali — nisem se še podal, nisem —
- Študent: Kdo, kdo? O čem govorite?
- Slikar (se skrbno ozre naokrog, potem na uho, da bi ne čul kdo): On!
- Študent: Kdo?
- Slikar (se hripavo zasmije): Natakar! Natakar! Še eno čašo! (Zopet potih.) Kdo? Kdo? Nikjer ga ni in je povsod, to baš je njegova zvijača. Kolikokrat ga kličem, izzivam v svoji sobi — tiho je, nikdar se ne oglasi. Pokaže se samo v dejanjih. In v tem, da nas muči. Ali ste res še tako naivni, da niste opazili, kako rafinirano nas muči?
- Natakar (je prišel in odnesel slikarju servis).
- Študent: Zdi se mi, da menite Boga.
- Slikar: Št! Ššt! Ne izgovarjajte ga glasno, da ne čuje. Veste, jaz se mu še nisem podal, o ne. Doma, na skrivše slikam «Upor angelov». Grandiozna slika! Najdrznejša, kar jih je kedaj kdo zamislil! Opolnoči se splazim iz postelje in delam ob sveči. (Se s tihim, blaznim smehom hihita v pest.) Misli, da sem mu pokoren, da rišem samo to, samo te gospe — toda št, tiho, tiho!
- Študent (ki si je napravil svoje mnenje o njem, ga veselo gleda): Zakaj pa vas sili, da rišete same gospe z otroki?
- Natakar (je prinesel žganje, proč).
- Slikar (pije): Zakaj? Ali ni vsakemu dal nekaj, da ga muči? Toda če imate veselje, poslušajte. Imel sem mater, ki mi je od vseh ljudi storila največ zlega. Zakaj se čudite? Večina mater je takih! Ne smejte se, ne smejte, ljubi prijatelj, tudi to je njegovo delo. Uredil je tako, da mučimo drug drugega in da tisti, ki najbolj ljubi, stori največ hudega. — Ali še niste opazili, da se podeduje med ljudmi čudna tradicija, da

morajo odrasli otrokom vedno lagati? Nad vse strogo se držijo običaja, da je treba otroka zastreti v neke posebne sentimentalnosti in laži, dasiravno vejó, da bodo morali potem vse življenje trgati na njih ter se jih končno z veliko muko iznebiti. Groza nas je, taka groza pred vsem, da z ganljivo vnemo hitimo otrokom svet nalagáti, da jih vsaj za par let očuvamo pred jadom. — Niste še nikdar imeli občutka, da ljudje drug pred drugim skrivamo oči, da se bojimo ujeti se s pogledi, zato da ne bi bilo treba zakričati? — (Pije.) Kaj sva se že menila? Dá, to, da so matere naše največje dobrotnice in jim moramo biti večno hvaležni, je tudi ena izmed laži iz šolskih čitank. Poslušajte! Bil sem edinec in mati me je imela tako rada, da je bila ljubosumna na vso okolico. Dvajset in pet let sem že imel in še nisem smel pogledati ženske. Smilila se mi je in sem jo ubogal, obsipal z vso sinovsko nežnostjo. Potem — potem sem se nekoč zaljubil — ne bom pravil — tako dobre, tihe roke je imela. Mati je obupavala, jokala, rekla, da imava že sedaj komaj jesti in bo potem še manj, če jo vzamem. To je bila seveda laž, nastavljen sem bil kot profesor in tudi slike sem prodajal dobro. Ona je pač jokala, jokala, brutalno zahtevala moje življenje zase. Dobro! Žrtvoval sem, žrtvoval. — Čez leta nekoč sem jo potem srečal, ono s tihimi rokami, sedela je v parku in se igrala s svojim otrokom. Skril sem se za drevo in jo narisal. Od takrat jih moram vedno risati. Begati sem začel po parkih ter iskati mladih mater z otroki. Vse dni, vse dni! In sedaj ne delam nič drugega, ko da hodim naokrog, lovim jih po cestah in vrtovih ter rišem v tisoč variantah. Madona, mi pravijo kolegi, žalostna Madona. — Hahahaha — ali vidite sedaj materino ljubezen, jo vidite, tukaj sedi pred vami: tri dni že nisem jedel in se ne umil! (Požre ostanek žganja.)

Natakar!

Š t u d e n t (ki ga je obšlo sočutje z njim): Torej se je tisto dekle poročilo z drugim?

S l i k a r: Z drugim, z drugim. Sedaj je že stara žena, mogoče je sploh več ni. Toda — saj to ne tiče k stvari! Ne bi bilo treba, da je bila baš ona, vzel bi tudi lahko kako drugo. Otroka, otroka bi rad, tiho Madono z otrokom na večer krog sebe! Pozneje, ko mi je mati umrla, ni bilo več časa za to; zapil sem se. Trapal sem po beznicah ter razkazoval svoje gospe voznikom in nosačem.

N a t a k a r (je prinesel nov servis s pijačo in odnesel starega).
Š t u d e n t (ne vé kaj reči): Hm.

Slikar (takoj spije): Sedaj jih ni več — po parkih, mislim, mladih gospa z otroki — premraz je že. Sedaj dobim katero takole v kavarni pri popoldanskem koncertu.

Študent (se obda z listi).

Slikar (nesrečen, ker se študent ne zanima več zanj): Saj ni res, da me veseli ta motiv, sovražim ga, do skrajnosti mi je odvraten. Ali risati ga moram, moram, prisiljen sem.

Študent (čez časopis): Prisiljeni?

Slikar: Da, obsojen sem, da ga rišem na vekomaj. — Začnem risati drevo, pa komaj zastavim svinčnik, že zablesti med listjem njen obraz in v travi se igra otrok. V gore sem šel, ubežal, posilil prste v kamene, razgrizene čeri — čez vsako skalo mi je razlil nje telo, razpletel curke slapa v lase. Ali — nisem se še podal, nisem —

Študent: Kdo, kdo? O čem govorite?

Slikar (se skrbno ozre naokrog, potem na uho, da bi ne čul kdo): On!

Študent: Kdo?

Slikar (se hripavo zasmije): Natakar! Natakar! Še eno čašo! (Zopet potih.) Kdo? Kdo? Nikjer ga ni in je povsod, to baš je njegova zvijača. Kolikokrat ga kličem, izzivam v svoji sobi — tiho je, nikdar se ne oglasi. Pokaže se samo v dejanjih. In v tem, da nas muči. Ali ste res še tako naivni, da niste opazili, kako rafinirano nas muči?

Natakar (je prišel in odnesel slikarju servis).

Študent: Zdi se mi, da menite Boga.

Slikar: Št! Ššt! Ne izgovarjajte ga glasno, da ne čuje. Veste, jaz se mu še nisem podal, o ne. Doma, na skrivše slikam «Upor angelov». Grandiozna slika! Najdrznejša, kar jih je kedaj kdo zamislil! Opolnoči se splazim iz postelje in delam ob sveči. (Se s tihim, blaznim smehom hihita v pest.) Misli, da sem mu pokoren, da rišem samo to, samo te gospe — toda št, tiho, tiho!

Študent (ki si je napravil svoje mnenje o njem, ga veselo gleda): Zakaj pa vas sili, da rišete same gospe z otroki?

Natakar (je prinesel žganje, proč).

Slikar (pije): Zakaj? Ali ni vsakemu dal nekaj, da ga muči? Toda če imate veselje, poslušajte. Imel sem mater, ki mi je od vseh ljudi storila največ zlega. Zakaj se čudite? Večina mater je takih! Ne smejte se, ne smejte, ljubi prijatelj, tudi to je njegovo delo. Uredil je tako, da mučimo drug drugega in da tisti, ki najbolj ljubi, stori največ hudega. — Ali še niste opazili, da se podeduje med ljudmi čudna tradicija, da

Otrok (uradniku): Papa!

Uradnik (se odhrka): No, no, prav. Sedi lepo tjale in miruj.
(Se skloni zopet nad časopis.)

Tudi gospa pride do uradnikove mize in nemo sede.

Ko slikar opazi gospo, takoj vstane in jo spremlja z očmi. Pade na sedež, refleksno zgrabi risanko. Par sunkovitih potez s svinčnikom. Slabost, začne se tresti. Risanka mu odpade. Dvigne se, počasi vzraste, strel.

Gospa zakriči, pade s stola.

Godba v disonanci jekne. Prerivanje stolov, roke. Vsi sežejo po njem.

Kriki gostov: Marija! — Za božjo voljo! — Ta je! — Kdo je? — Položite jo na divan! — Ključ, kdo ima ključ, denite ji ključ na prsi! — Vode! — Policija! — Pijan je! — Zdravnik! — Držite ga!

Slikar se je povzpel pred rokami na zofo.

Eden izmed gostov (se prerije z glasom iz hrupa): Zakaj si to storil, norec?

Slikar (zgane usta — ne more izreči).

Študent (iz otrplosti): Pravil je — pravil — da bo gospo — popolnoma neznano — tujo gospo —

Slikar (naenkrat sproščen, z blaženim usmevom na ustih): Človek — mora — zadihati — slednjič že nekoč zadihati! — (Glava mu pade na prsi. Roke se povesijo.)

Drugi izmed gostov (se v grozi okrene, šepne): Blaznik!

K. Dobida: Beneška revija evropske umetnosti

Med največje stalne umetnostne prireditve v Evropi spada mednarodna razstava upodablajoče umetnosti, ki se vrši od l. 1896 naprej vsako drugo leto v Benetkah. Lanska razstava, ki je trajala od aprila do začetka novembra, je bila že petnajsta. V Benetkah se zbirajo predstavitelji umetnosti vseh evropskih držav in narodnosti, pa tudi izvenevropska umetnost je mnogokrat zastopana. Beneško razstavo opravičeno prištevajo najboljše in najbolj obiskanim umetnostnim prireditvam, ker po svoji kakovosti lahko tekmuje s pariškimi saloni in s sličnimi priredbami v drugih kulturnih središčih.

Med razstavljalci zavzemajo sorazmerno največ prostora seveda domačini. Večino vélike palače v mestnem parku, kjer se stalno vrši razstava, so zasedli Italijani. V osrednji, največji dvorani je bila kolektivna spominska razstava Giovannija Segantinija. Zbranih je bilo nad trideset slik, med njimi znana dela iz najvažnejših evropskih zbirk na Dunaju, v Berlinu, Bazlu in

drugod. Razstavljene so bile med drugim slike «Dve materi», «Pri napajališču», «Vrnitev v domovino», «Zlobne matere» in «Povratak v stajo». Kljub sijajnemu aranžmaju Segantinijev opus ni mogel več vzbuditi tistega splošnega zanimanja, ki je umetnika spremljalo v življenju. Tehnično ni več zanimiv, njegovo čustveno območje je pa razmeroma ozko začrtano, pogosto zastrto z neslikarsko, novelistično pritekline. Zato ni vplival z mogočnostjo, kot je učinkoval na sodobnike. Njegovo doživljanje je bilo pogostoma brezosebno in brez notranje sile in pronicavosti, ki vodi do trajnih in občeveljavnih spoznanj.

Na beneški razstavi se je že udomačil običaj, da vsakokrat tako rekoč «odkrijejo» novo zvezdo na nebu italijanske umetnosti. Letos se ta junak dneva zove Felice Carena, šestinštiridesetletnik, rodom iz Torina. Razstavil je zbirko kompozicij, kjer prevladujejo religiozni motivi in skupine aktov v prirodi, po vzoru staroklasičnih mitoloških scen in renesančnih «koncertov». Od starih Italijanov se je mnogo naučil, vendar je ohranil svojo trezno, formalistično naravo, ki ji je preprostost in vzvišena jasnost starih tuja. Čuvstva je v njem, kot pri večini Italijanov, bore malo. Tudi kot kolorist je malo iznajdljiv in prej medel. Mnogo znanja in rutine, zmisel za kompozicijo, pa malo resničnega ognja, a tem več patetične romantike ali sentimentalnega lirizma.

Junak zadnje razstave, slavljeni Ubaldo Oppi, je stopil v ozadje. Njegove sicer hladne, a neverjetno realistične in čudovito točno življensko oblikovane figure so se na splošno začudenje izkazale kot «fotografske zmesi». To odkritje pa Oppija ni posebno vznemirilo. Razstavil je letos spet tak «miscuglio fotografico» («Žene ob morju»), brez prepričevalnosti.

Med bolj znanimi italijanskimi slikarji je še naturalist Ferruccio Scattola. Zanimanje je vzbujal tudi Ugo Celada z virtuozno naslikanim «Razvedrilom» (ležeč ženski akt s knjigo). Poleg posameznih del je bilo v mnogoštevilnih dvoranah in sobah vélike palače, katerih je nad štirideset, še več kolektivnih razstav, tudi posameznih že umrlih umetnikov. Zanimali so pokrajinar Giacinto Gigante, impresionist Daniele Ranzoni in še živeči neoklasicist, barvno izraziti Ardengo Soffici. — Kiparstvo je v splošnem slabotnejše: ali je popolno posnemanje izglajene klasične manire ali pa teatralični stilistični poskusi brez upravičenosti in duše. Večinoma je klesarska spretnost izpodrinila kiparsko umetnost. Veliki osnutek «Spomenika vojaku», ki ga je za nek hrib na Krasu zasnoval Eugenio Baroni, je velik samo v silnih dimenzijah arhitekture in mase figur. Saj je vsa ta monumentalnost samo teatralična poza in napihnjenost brez notranje veličine.

D'Annunzio je sicer o avtorju zapisal, da je podedoval Michelangelovo strašnost — videti je ni bilo.

Od drugih narodnosti so priredili skupne razstave v posebnih dvoranah Švedi, Avstrijci, Švicarji in Poljaki. V švedski dvorani je poleg manj znanih slikarjev viselo par slik Brunona Liljeforsa. Njegove pokrajine z živalskimi motivi so gledane čisto impresijonistično in učinkujejo danes že zastarelo in prazno. Boljši je bil avstrijski oddelek. Bilo je tam nekaj resnično ekspresivnih slik Egona Schieleja, med njimi dvoje prepričevalnih portretov, ki sta visoko nadkriljevala vso okolico in spadala nedvomno med najboljša dela na razstavi. Tudi Karl Sterrer je razstavil več resnih in globokih del. Učenec Hodlerjeve šole, prošlo jesen umrli Albin Egger-Lienz je kot italijanski Tirolec razstavil med Italijani svoje krepke, nekoliko trezne kompozicije. V švicarskem oddelku je tvorila središče spominska razstava Arnolda Böcklina. Ne vem, ali je ta tipični Nемец, ki je bil najvernejši tolmač nemške sentimentalne čuvstvenosti, sploh nam Slovanom manj dostopen, ali je pa njegovo romantično čuvstvo nepristno — ostal mi je docela tuj in hladen. Njegove vsakomur znane pravljичne in alegorične podobe (med njimi «Otok mrtvih») so se zdele stare že stoletja, mrtve in pokopane. Modernih Švicarjev res močnih kvalitet ni bilo. V sosednjem prostoru je razstavilo poljsko društvo «Sztuka». Med razstavljalci so bili mnogi znani slikarji: T. Axentowicz, W. Jarocki, J. Mehoffer, F. Pautsch, Cas. Sichulski, W. Weiss in dr. Vendar vsi ti niso mogli gledalcu predstaviti pravilne slike visoko stoječe poljske umetnosti. Prevladovala je slikarska rutina mesto duševnosti in eksotična zunanost je nadomestovala notranje vrednote. Zanimal je Ludomir Slendzinski s svojim rafinirano enostavnim, pa krepkim «Portretom na srebrnem ozadju». Izvzemši to podobo in morda še par slik Fryderyka Pautscha, ni bilo v poljski skupini, ki je nosila izrazito konservativen značaj, skoro niti opaziti kakega svežega, modernega duha.

Grafika je bila srednje kakovosti. V tem oddelku je razstavil znani hrvatski grafik in organizator Milenko D. Gjuriić dva svoja lesoreza iz cikla «Delo». Predstavljala sta zvonarno in ženske pri delu na vrtu. Oblikovno spominjata na stare mojstre lesoreza, idejno sta pa precej prazna in hladna.

Ivan Meštrović je v intimni sobici razstavil sam štiri novejšje plastike. Predmetna resničnost in izrazitost je pri teh religijoznih, v arhaičnem slogu izvedenih kipih, žrtvovana do neke meje dekorativnemu cilju. Radi tega trpi neposredna prepričevalnost. Poznamo pa te angele in madone že iz Cavtatskega mavzoleja, le

da je tu slogovno prenašanje oblik še bolj dosledno. Nov način izraza je poskušan v klečečem, ekstatičnem «Sv. Francišku», ki je stisnjen do reliefnosti.

Tudi en Slovenec se je udeležil razstave v Benetkah. Tone Kralj je razstavil leseno soho «Križanega» iz svoje kompozicije «Pasijon». Ozadje, ki ga tvorijo trikotni leseni reliefi, ni bilo razstavljeno. T. Kralj je drugi Slovenec, ki je po vojni nastopil na beneški razstavi. Pred dvema letoma je bila sprejeta ujedkovina «Amour simple», katero je poslal Veno Pilon.

V véliki palači so razstavili še posamezni Rusi. Tam je bil sloviti impresijonist Filip Maljavin, čigar v barvah žareči «Vrti-ljak» je sličen njegovemu «Smehu», ki visi v beneški moderni galeriji. Neorealist Boris Grigorjev je pokazal originalni, v izrazu krepki portret Maksima Gorkega. Grigorjev je s svojimi ostro naturalističnimi, vendar pri tem tudi duševno točno označenimi portreti mogočno vplival na mnoge mlajše slikarje. Tudi pri nas Slovencih. Od Rusov je še znan Pjotr Bezrodnij, ki je bil zastopan z nekaterimi meglovitimi, impresijonistično-intimnimi, slabotnimi beneškimi vedutami. Z lesenimi igračkami in nekaterimi elegantnimi, a šablonskimi poprsji je nastopil svojčas slavljeni knez Pavel Trubeckoj, Bolgaru Borisu Georgijevu se pozna vpliv italijanske moderne klasicistične šole. Vendar je bil v rodbinskem portretu zanimiv in dovolj samostojen. Sèm spada tudi Armenec Grigor Sciltian, ki se je pa skoro porusil. Razstavil je kompozicijo (moža v krčmi), ki kaže mnogo slikarskega znanja in kompozitorske sposobnosti. — Če pregledamo vsa slovanska dela, ki so bila na tej razstavi, se pokaže, da smo bili ravno Slovani prav slabo zastopani. Samo posamezniki, in to še ne vedno najboljši, so se udeležili te velike svetovne prireditve, kjer so napram Germanom in Romanom očitno zaostajali.

Razen v véliki palači so bila razstavljena dela v paviljonih posameznih držav, ki jih je devet. Med najmočnejše spadajo belgijski, francoski in holandski paviljon.

Belgijski paviljon je bil za marsikaterega obiskovalca odkritje. Saj je videl tu, sredi tolikih primerov golega artizma, resnično umetnost, ki je ohranila znake svoje narodnosti, ki je organično zrastle na starih tradicijah. Belgijsko umetnost preveva čudna strastnost, ki se druži s čisto svečeniško resnobo. Belgija je zemlja največjih nasprotij, zemlja mističnega verskega fanatizma, asketov in puntarjev — pa spet dežela nedosežnega uživanja, dežela, kjer je kult materijalističnega življenja dosegel vrhunec. In vendar gre skozi vse delo belgijskih umetnikov en ton, ki je obenem skupen in individualen, ubran pa na najtišje

človeške strune. Morda je ni več slikarske tradicije, ki bi bila tako nepretrgana in dosledna, kot je belgijska.

Kipar Georges Minne je eden viškov belgijske plastike. Njegova velika zbirka ga je pokazala kot umetnika, ki mu je izraz duševnosti poglavitna naloga. Zgodnje plastike so polne gotskega čuvstva, telesa nenaravno potegnjena, udi oglati, koščeni. To so njegovi napol dorasli mladeniči, v katerih se probuja meso, take so «Plakajoče ženske», njegov «Zidar» in verski motivi. V njih je dosegel najgloblji izraz, do kakršnega se kasnejši, bolj naturalistični slog ni več povzpел. Minne je umetnik strastne in divje duhovnosti, ki kroti in taji telo. Zdi se mi, da se v njem nadaljuje tradicija mistično-naivnih skulptur, ki so obdajale gotske portale starih katedral.

Poleg njega je slikar Constant Permeke najsilnejša osebnost med Belgijci. Vplivu njegovih, do skrajnosti primitivnih slik se navzlic preziru lepih oblik, perspektive in ustaljenih kompozicijskih pravil ni mogoče odtegniti. Značilno je zanj neko naivno začudenje nad svetom, ki je včasih strašno, včasih zagonetno. Spominja na starejšega Brueghela, samo da je v njegovem delu opaziti mesto mirne, široke epičnosti neko dramatično, včasih tudi lirično potezo. V portretih je brezobzirno resničen, tudi v tem pravi potomec starih Flamcev, brez katerih je njegovo, kot vseh ostalih drugih delo težko umljivo.

Močne osebnosti so skoro vsi belgijski razstavljalci. Gustave van de Woestyne me je z gotsko stiliziranim «Križanim» spominjal na toskanske primitiviste XIV. veka, od daleč tudi na brata Kralja. Monumentalni Albert Servaes je razstavil niz krepkih pokrajin. Sočna in barvno nadvse topla tihožitja slika Isidore Opsomer, nova veja na starem deblu pravih slikarjev-koloristov. To tradicijo nadaljuje tudi sloviti fantast James Ensor. Njegovo v sijajnih barvnih harmonijah bleščeče ribje tihožitje «Plošnica» so imenovali najlepše tihožitje XIX. veka. Ne brez vzroka, zakaj to delo, ki je biser barvitosti, je kot sinteza vse stare umetnosti, ki so jo v tihožitjih nagromadili mojstri take veličine, kot sta Jordaens in Snyders, da ne imenujem drugih. In kar je posebno zanimivo, je pri tem Ensor še predvsem čudovit fantast, slikar skoro bolestne groze, pravi čarovnik in vreden naslednik kakega Hjeronima Boscha, tega specialista za slikanje pekla in peklenških muk, hudiča in vizij posmrtno groze. Tudi na Brueghela spominja njegova bujna, nekam groteskna domišljija, ki odkriva očem ozadja predmetov, katerih navadno oko nikdar ne opazi.

Še ena osebnost je, ki daje temu paviljonu poseben značaj. To je pred skoro tridesetimi leti umrla slikar in grafik Felicien

Rops. Ta Flamec, ki se je pozneje čisto pofrancozil, je v grafiki dosegel nevsakdanjo višino in povzročil pravo revolucijo. Sodba sodobnikov o njem je bila zelo deljena. Dočim so ga nekateri neizmerno poveličevali, so ga nazivali drugi «genijalnega pornografa». Danes, po Georgesu Groszu, je naša sodba mirnejša. Saj je Rops nedvomno pogosto brez potrebe podčrtaval erotično plat svojih tvorb, v podajanju te šel morda do skrajnih meja okusnosti, priznati je treba vseeno, da ga je vodila vedno resnost in umetniško pojmovanje. Njegove grafike, ki so posvečene problemu «večno ženskega», so doživljeno življenje, niso slikane moralne pridige skisanega filistra, niti hotene lascivnosti. In končno, kdo si more zamisliti resnobnejšo pričo tega pojmovanja, nego je na primer njegov turobni memento «Mors syphilitica»? — Razstavljeni so bila skoro vsa najbolj znana dela. Bila je tam duhovita risba «Žena z možicljem», par olj, znani pastel «Pornokrates», od akvarelov tudi sijajni «Eksekutor» in lesorez «Pri trapistih». Najdovršenejši je pa v ujedkovinah. Take so bile «Ženska s svetiljko», «Stavka», «Hudičeva odposlanka», «Ljudstvo» in «Čarovnik». Tudi Rops je navzlic svoji pariški skorji stari Flamec iz rodu teh sijajnih humoristov grobe dovtipnosti, teh satirikov in poveličevalcev uživanja. — Napram Ropsu je Armand Rassenfosse s svojimi grafičnimi risbami lahkoten in mehkužen.

Po zdravi in jaki skupni karakteristiki, ki je bolj narodnostna značajnost, nego izliv posameznih individualnosti, se odlikuje holandski paviljon. Nizozemci kažejo staro, visoko stoječo slikarsko kulturo. Tiho, preprosto življenje podajajo s srčno iskrenostjo, ki prepriča in gane. Vincent van Gogh je v bistvu germanska osebnost, dasiravno ga Francozi štejejo med svoje. Ta mojster, ki je bil eden vrhuncev impresijonizma in že prehod v novo dobo, ni bil dobro označen. Jasneje je bila vidna njegova tehnična plat, borba za novo obliko, nego duševnost. Napravljal je vtis notranje nemirnosti, skoro revnosti, ki ni bila v skladu s slovesom, katerega uživa. Edino njegov avtoportret je dal slutiti čuvstveno globino in oblikovno samoraslost tega bolehnega slikarja, ki je bil tudi popoln človek z bogato, sočutja in usmiljenosti polno dušo. — Prekipevajoč in prešeren slikar, virtuozni mojster krepkih barv je Jan Sluyters. V portretu dosega mogočnost kekega Halsla s svojimi, do groteske stopnjevanimi, široko in pogumno slikanimi portreti. Tudi njegovi ženski akti so res slikarsko in krepko podani. Slični, le manj silen je Pieter van der Hem, ki je razstavil karakterističen portret posušene starke, ki bi mogla viseti ob strani mojstrov 17. stoletja, tako je preteklost še živa

v današnjih Holandcih. Mojster suhe igle je strogo monumentalni grafik Lodewyk Schelfhout, ki ni brez čuvstvene globine v svojih resnično religioznih motivih.

Francoski paviljon je točna ilustracija njihovih umetnostnih razmer. Akademična konservativnost in ekstremno slikarstvo naj-novejše struje je združeno pod istim krovom, pa tako nameščeno, da se dela med seboj ne ubijajo. Sploh je ureditev te obsežne razstave prav vzorna. Prevladujejo kolekcije posameznikov, kar daje celoti znak mirnosti in zaključenosti. Klasični impresionist, mojster baleta in dirk, Edgar Degas, je pokazal sijajno komponirane, jasne, pa vendar ne dolgočasne portretne kompozicije s pravo francosko intimnostjo, ki ne postane strastna in silovita, pa je iskrena. Akvarelne poantilistične pomorske scene Paula Signaca se zde bolj tehnične igravke, nego nujen izraz posebne umetniške potrebnosti. Dva ekspresionista, André Derain in Maurice Vlaminck sta pokazala vrsto podob, poučnih za umevanje modernih stremljenj. Dočim je prvi v malih, a mogočno učinkujočih aktih pokazal svojo plastično, za vse postransko nesprejemljivo tvornost, ki je tako sugestivno vplivala na premnoge sodobnike (tudi na nekatere naše mlajše slikarje), je Vlaminck, Flamec po poreklu, ohranil v pokrajini in v tihožitju značilne črte svojega plemena: preprost, barbarski okus, veselje nad čisto, nemešano barvo in neko radostno občudovanje lepote v najpreprostejši vsakdanjosti, kakršno najde v zapuščeni predmestni ulici, skupini umazanih hiš s podrtim plotom in v kupu zelenjave. Manj prepričanosti in neposrednosti je v mrkih sličicah pariških ulic, ki jih je naslikal Maurice Utrillo. — Zbirko litografij je pokazal Henri Matisse. Poglavitno mu je zunanost, podana z virtuoznostjo, ki se že približuje maniri. Premalo moči in preveč mehkobne prikupnosti je v teh odaliskah. — Med kiparji je bil zastopan tvorec slovitega skupnega nagrobnika «Aux morts» na pariškem pokopališču Père-Lachaise, Albert Bartholomé. Zanimal je Joseph Bernard s svojimi bahantkami in mladimi deklicami. V arhajično okornih, na egipčanske in starogrške sohe spominjajočih pozah, vendar polne čisto osebne nežnosti in dokaz svojstvenega umetniškega pojmovanja o lepoti, obenem pa priče za našo dobo neobičajnega poznavanja materijala in njegove obdelave.

Precej brezbarven je bil nemški paviljon. Prevladovala je solidna povprečnost zmernih smeri. Značilno je bilo, da ravno Nemci, kjer so se vsi pojavi novih umetnostnih stremljenj tako bohотно razvijali in so se posamezni novostrujarji povzpeli tudi do absolutnih vrednot, niso pokazali plodov zadnje generacije,

ki je tudi doslej bila skoro dosledno odsotna. Poedine ekstremnejše osebnosti so stale ob strani in glavna vloga je pripadla impresijonistom, kar je bil na vsej razstavi edinstven primer.

Par naturalistično pristnih, a vendar z občutjem in veliko slikarsko kulturo naslikanih kmečkih prizorov Wilhelma Leibla je predstavilo tega resnično nemškega slikarja. Ne stavijo ga Nemci brez povoda ob bok staremu Holbeinu, saj je Leibl res dovršen slikar in globoko čuvstven in jasen umetniški značaj. Bogato je bil zastopan pred kratkim umrli severno-nemški mojster Lovis Corinth. Zanimiva je pot tega izredno talentiranega kolorista in močnega, naravnost sirovo-materijalističnega impresijonista, ki je bil izredno močan kot slikar golote. V zadnjih kompozicijah se je začel približevati novim idejam, poglobljevati barvne efekte in skušal prodreti predmetom do jedra. Posebno pri pokrajinah iz poslednjega časa je opaziti, da novi časovni duh ni šel neopažen mimo njega. Po nekaj novejših platen sta pokazala njegova tovariša, stara berlinska impresijonista Max Liebermann in Max Slevogt. Prvi je izgubil že precej nekdanje odbijajoče treznosti in brezobzirne naturalistične doslednosti, drugi, ki je slikar s čisto svojevrstno koloristično izraznostjo, je pa posebno v litografijah k «Faustu» pokazal svoje mojstrstvo v knjižni ilustraciji. Oskar Kokoschka je razstavil dvoje pokrajin, ki ne dosegata njegovih močnih portretov, Willy Jaeckel pa ženski akt v prirodi, ki je slogovno zanimiv. Vendar pa se tudi pri tem umetniku pojavljajo znaki manire, ki stopa na mesto svežega, spontanega ustvarjanja. Franz Stuck živi še vedno. Tudi slika še vedno in prav tako, kot je pred desetletji. Razstavil je «Tri boginje», «Bathsebo» in «Herkula in Nessa». Vse to smo videli že v istem načinu in v istem duhu že nešteto krat, morda malce spremenjeno ali pa niti ne; celo mnogo bolje je sam vse to že naslikal. Zato vplivajo ta izmučena, prežvečena dela, ki so nekoč živela in imela pravico do življenja, kot obnove šolskih nalog. Duh časa je slikarja prehitel — preteklosti pa ni moči oživiti. Stuck se je poskusil celo v mali plastiki. Rezultat sta bili dve pozlačeni sohici iz mitološkega, njemu tako milega sveta. Pomembnih plastik ni bilo. Porcelanske figurine sta pokazala groteskni lesni plastik Ernst Barlach in rokokojsko sladki stilist Paul Scheurich. Zanimal je sicer edino le še Georg Kolbe, ki je ohranil svojo trpko gracijoznost, a jo je poplemenitil, osvojil zunanji gest in jo čuvstveno izdelal.

Češkoslovaška republika si je zgradila nov, ne ravno okusen paviljon, v katerem so njihovi umetniki letos prvič razstavili. Ureditev razstave je bila zgrešena, prav tako kot pri Angležih in

deloma pri Nemcih. Mesto par zaključenih zbirk najmočnejših predstaviteljev, je bila zastopana na razstavi množica malo in prav malo znanih avtorjev, ki so si nasprotovali med seboj. Šibkejši, a številčno prevladujoči produkti so zakrivali še redka, res umetniška dela, da niso niti ta prišla do prave veljave.

Lani umrli kipar Jan Štursa je bil zastopan samo z dvema skulpturama, kar je za njegovo pomembnost v češki umetnosti gotovo premalo. Tudi Max Švabinsky je razstavil komaj par osnutkov, grafike pa sploh ne, ker na razstavi ni bila zastopana. Razstavili so še mnogi slikarji in kiparji (nad petdeset!), med njimi več, ki so nam znani še izza ljubljanske razstave. To so moderni klasicist Vincenc Beneš, ekstremni ekspresionist Emil Filla, Oldřich Koníček, pokrajinarja Otokar Nejedly in Jan Sláviček ter Václav Špála. Tudi dvoje slik pokojnega Augusta Brömseja je bilo razstavljenih. Med kiparji omenim samo par imen: Břetislav Benda, religiozni mistik František Bílek (s svojo leseno skupino «Duhovno srečanje»), Oton Gutfreund s poslikanimi portreti iz žgane gline. Jan Lauda, ki je izvršil prav okusni državni grb in portal iz žganih lončenih kaset, ter Otokar Španiel. Svoje visoko stoječe grafike, žal, Čehi niso pokazali, tako da je bila slika njihove upodabljalne umetnosti še manj povoljna in pravilna. Vsa prireditelj je učinkovala neenotno in razbito ter je treba priznati, da je «Mánesova» razstava v Ljubljani leta 1924. bila bolj sestavljena in je popolneje predstavljala češko umetnost.

V angleškem paviljonu je razstavilo silno število slikarjev in kiparjev. Umetnikov je bilo malo med njimi. Po večini vse samo dobra povprečnost, pa niti to ne. Angleži cenijo točno risbo, diskretne barve in novelistično zanimivo vsebino. Osebnosti in individualnega razmaha se boje, kot sploh vsega, kar ni običajno, ustaljeno in priznано. Zelo bogato je bil zastopan akvarel, angleška specialiteta. Bil sem razočaran v pričakovanju, ker preko srednje kakovosti tudi v čisto tehničnem zmislu velika večina ni segala. Čuvstva je bilo na razstavljenih delih sploh malo opaziti. Angleži so konservativni formalisti in zato s svojimi slikami, ki so včasih močno dolgočasne, vplivajo bolj na razum, nego na dušo gledalca. Dobri so po večini kot intimni opazovalci tihega rodbinskega življenja v njegovih vnanjih podrobnostih. Tudi v grafiki niso pokazali nobene posebno izrazite osebnosti, izvzemši morda par ujedkovin Franka Brangwyna.

Španski paviljon je pokazal pravo sliko današnje španske umetnosti: umetnosti, ki se je izčrpala v davnini in živi le še od slavnih spominov. Saj so njihove slike tujcu zanimive kot doku-

menti posebne narodne duše, toda to bolj po svoji pestri vsebini, nego po notranji različnosti. Koloristična tradicija se je pa ohranila sveža in neprekinjena nazaj do velikih mojstrov; posebno Velasquez je premnogim nedosežni vzor. Razen par kastiljanskih kmečkih motivov, ki jih je s poudarkom mračne silovitosti, značilne za potomce Goye, naslikal Valentin de Zubiarre, ni bilo ničesar, kar bi moglo zavzeti gledalca. Ostalo, tehnično virtuozno izvršeno blago je bilo zanimivo skoro izključno le zaradi narodopisne posebnosti.

Tudi v madžarskem paviljonu ni bilo nobenih posebnih del. Priznati je pa treba Madžarom precejšno slikarsko dovršenost in dobro koloristično šolo, ki je sicer francoskega izvora, toda gojena tekom dolgih let, tako da je že dobila svoj poseben značaj. Ta je morda izliv narodne individualnosti. Gotovo je, da kaže madžarska razstava tako enotno lice, kot le malokatera zbirka drugih narodnosti. Vendar osebnosti med temi slikarji ni, dasiravno je povprečnost razmeroma visoka. V umetni obrti so pokazali lepe izdelke v žgani glini, v tkaninah in kovinskih delih, kjer se opaža vpliv orijenta, bizantinski spomini in ljudska, pisana in preobložena ornamentika.

V paviljonu SSSR, kjer so pred dvema letoma ruski umetniki z živobojnimi, večjidel politično propagandnimi podobami vzbujali občo pozornost, so razstavili letos italijanski futuristi Marinetti-jeve skupine. Ta se sam ni udeležil. Poleg Belgijcev ali Holandcev, ki jim poleg nedvomnih slikarskih sposobnosti, gotovo ne bo nihče odrekal modernega duha, so se njihove geometrične tvorbe zdele odveč, neutemeljene in preživljene. Navdušile niso nikogar, pa tudi razburile najbrž ne.

Če premostrimo razstavo kot celoto, treba priznati, da je povprečni nivô precej visok, posebno če upoštevamo množino razstavljenega blaga. Pomembneje je, da je višji od prošlih. Prireditelji so dospeli do spoznanja, da odloča kakovost, ne količina. Zato se je v glavnem posrečilo, da čisto neumetniških del ni prišlo mnogo v razstavo. Značilno za našo neustaljeno dobo pa je, da ni rodila nobene izredno močne in obsežne potence.

Nadalje bi lahko ugotovili kot rezultat te evropske umetnostne smotre, da se nahajamo v prehodni, borbene dobi, da pa se ta prehod bliža koncu. Impresijonizma z njegovim materijalističnim odnošajem do sveta ni več. Z njim pa lega v zasluženi grob njegovo divje nasprotje, brezobzirni intelektualni ekspresijonizem. Izvzemši par izjem, kjer so stari veterani skušali braniti svojo življensko upravičenost, čisti impresijonizem ni bil več niti zastopan. In postalo je jasno, da je zmaga novega pokolenja, ki stresa

temelje umetniške republike, vprašanje najbližje bodočnosti. Najbolj vidno je to prodiranje v razstavah severnih narodov, manj opazno pri Romanih. Novo stremljenje gre za iskrenostjo in jasnostjo, gre za neokrnjenim izrazom višje resnice, ne za varljivim videzom življenskih oblik. Komaj par let nas še loči, da bo zmaga tega novega, produševljenega realizma popolna.

IZ SVETOVNE KNJIŽEVNOSTI

Miran Jarc: Marcel Proust

Pisatelj najbolj svojevrstnega kova, posebnž in svojstvenjak, oblikovalec, ki je postal najznačilnejši glasnik moderne francoske književnosti. Ob njegovi smrti, ki je petdesetletnika doletela leta 1922., se je raznesel njegov sloves daleč naokoli, čeprav je že za svojega tihega snovanja in delovanja, ki se mu je v dolgoletni bolezni še strastneje predal, vzbujal pozornost in pritegnil nase krog slovityh prijateljev in tovarišev. Proust je iz vrste onih pisateljev, ki niso žarometi dneva in ki se za njimi ne vleče reka posnemovalcev in navduševalcev, temveč je iz rodu Stendhalov, Balzacov, Flaubertev, ki so v samoti in tišini gradili svoje večne spomenike. Piramida, ki jo je ostavilo njegovo življenje, je velika mojstrovina «I s k a n j e i z g u b l j e n e g a č a s a» (A la Recherche du temps perdu), ki jo tvorijo romani «Pri Swannovih» (I.), «V sencih mladih deklic» (II.), «Guermantesovi» (III., IV.), «Sodoma in Gomora» (V., VI., VII.), priključivši epilog: «Najdeni čas» (Le temps retrouvé). Ta obširna epopeja je izraz tipičnega zapadnjaka, skrajno tenkočutnega kultiviranca. Bistveni motiv je «iskanje izgubljenega časa» — specifično latinski motiv, beg pred anarhizmom življenja v lirizem meščanstva, beg pred kaosom v geometrijo dekorativnosti in v kult lepote. To značilnost romanstva, ki jo lahko zasledujemo od Baudelaireja dalje vse do J. Romainsa in Ch. Vildraca, je najdovršneje izrazil Proust, ki je s tem podaril francoski in svetovni književnosti nekaj trajnih vrednot, kot so jih podarili vsi veliki pesniki. «Iskanje izgubljenega časa» je mojstrovina v slogu retrospektivnih memoarov, ki so v francoski literaturi tako pogosti pojav, memoari, v katerih pred nami oživi pester in blesteč svet najvišje razvitega meščanstva in plemišva, v vseh potankostih in značilnostih, prikazan s čudovito sugestivnostjo oblike. To je ogromna slika, na kateri je vsaka črta plod mravljično podrobnega opazovanja in razčlenjevanja, in niso neopravičeno imenovali Proustovo analizo drobnogledje, njegovo pripovedovanje, ki ga prekinjajo zavite zaseke in vijugaste vmesne opazke, pa namembno počasnjevanje (ralentissement). Njegove knjige so potopisi romanja po pokrajinah spomina, potanko in drobno proučevanje botanika, ostrorežno opisovanje psihologa, ki ume ujeti tudi podzavestno razgibanost in najmotnejšo slutvenost civiliziranega zapadnjaka. Svet mu je projekcija zagonetnih plapolanj, čuvstev, vznemirjenj, hrepenenj, bolesti in radosti. Ljudje so mu statična bitja kot rastline, ki jih pasivnost varuje pred vsako dramatičnostjo. V Proustu je našel svojevrstno obliko tudi osnovni problem evropske faustovske in donhuanske erotične periode, njegov erotizem ni germansko razdirljiv (Faust!), ni slovansko anarhičen (kot pri Dostojevskem), temveč latinsko spokojen, ubran, lepoten, ne zavajajoč v smrt, ampak v lirizem. Vsebinsko je najznačilnejše Proustovo prikazovanje nastajanja

čuvstev, njih rast v strast, ki človeka zasužnji in pretvori, pa spet pobledi, usahne in izhlapi. Miljejno: v razkošnih salonih skrajno rafinirane izoblikovanosti. Idejno: nevarno prelivanje sveta materije in sveta duhovnosti, čvstvenjaštva in razumarstva, forme in razkrajanja, vendar se razplet ne izvrši v dramatičnem zaključku, temveč v lepotnem nastroju. Oblomovščina lepega videza.

Slogovno je Proust strugar odtenkov, deskriptivni rezbar, ki sestavlja slikovite psihološke relacije z muzikalnim lirizmom, kjer igrajo važno vlogo asocijacije in erotične avtosugestivnosti (Freud!), konstruktiven razvijatelj dejanja, dekorativen in estetski. Najneznatnejše podrobnosti abstraktnih nastrojev orisuje z asocijativnimi analogijami iz glasbe in slikarstva. Zato ga uživaš in podoživljaš le, če si prav tako kot on domač v kulturni, umetnostni, glasbeni in literarni zgodovini. Zato je njegova dikcija tako zapletena, da se na glavni stavek, ki ga komaj najdeš, nizajo odvisniki z večnimi «qui» in so parenteze običajnost, le. da čim ostreje osvetlijo predmet, ki nam ga pisatelj privede mikroskopično blizu, da ga doživimo izredno svojstveno.

Za primer Proustove proze sem poslovenil odlomek iz romana «Pri Guermentesovih», ki vsebuje vse značilnosti in posebnosti pisateljevega sloga in je tudi vsebinsko pretresljiv po življenski resničnosti, s katero je Proust prikazal prizore, ki se odigravajo ob umiranju človeka.

Viri: La nouv. revue française. 1923. Spominski zbornik razprav in člankov o Proustu. — Les nouv. littéraires (posamezne številke I. 1923 do 1925). — M. Krleža: O Marcelu Prustu (v «Obzoru»).

Marcel Proust: Smrt moje stare matere

(Odlomek iz drugega dela romana «Le côté de Guermentes».)

Nekaj dni pozneje me je mati sredi noči vzbudila iz sna. — «Ne zameri, da sem te predramila,» mi je dejala z nežno skrbnostjo, ki jo napram še tako malim neprijetnostim bližnjega očitujejo ljudje, kadar jih duši težka boleost.

«Saj nisem spal,» sem ji odvrnil, ko sem se vzdramil. Govoril sem resnico. Prebujenje nas močno izpremeni, ne toliko zato, ker nas povede spet v svetlo življenje zavesti, temveč, ker nam uniči spomin na nekam pritajeno sijajino, kjer je počival naš duh kakor na opalnem dnu vodá. Napol zastrte misli, po katerih smo še malo prej pluli, so nas dovolj razgibale, da smo jih mogli še smatrati kot bedenje. Toda prebujenja trčijo tedaj ob križanje spomina. Trenutek kesneje jih smatramo za spanje, ker se jih ne spominjamo več. Bleščeča zvezda, ki zasiže in tik ob prebujenju razsvetli spavaču ves njegov sen, ga za nekaj sekund preveri, da to ni bilo spanje, temveč bedenje. — ta utrinek, ki s svojo bleščobo odnaša varljivo bitnost pa tudi znake sna, izvabi prebujajočemu se vzklik: «Spal sem.»

Iz bojazni, da mi ne bi morda storila kaj hudega, me je mati nežno vprašala, ali se ne bi preveč utrudil, če bi vstal, in me je pobožala po rokah:

«Mali moj, odslej se boš mogel zatekati samo še k svojemu očetu in materi.»

Vstopila sva v sobo. To tam je bilo neko drugo bitje, ne moja stara mati! V postelji, zvita v polkrog, je kakor žival, omotana z lasmi in pernicami, hropla in stokala in s svojimi vzgibi stresala odeje. Povešala je veke, ki pa so se preslabo zapirale, da bi mogle prikriti dvoje motnih, krmežljivih oči, ki sta iz njih odsevala temačnost organskega privida in notranje trpljenje. A ta nemirnost ni bila usmerjena proti nama, saj naju ni ne videla ne spoznala. Toda, če se je tu pregibalo samo neko živalsko bitje, kje je tedaj sploh bila moja stara mati? Vendar se je mogla zaznati oblika njenega nosu, ki ni bil zdaj v nobenem razmerju več z obrazom, pač pa je še vedno očitoval zrno nekdanje lepote. Nekdanja je bila tudi še roka, ki je odstranjala odejo s kretnjo, ki bi nekoč izražala, da so ji odeje v nadlego, dočim ni zdaj povedala ničesar.

Mama me je naprosila, naj grem po vode in kisa, da bi omočila stari materi čelo, kajti le-to bi jo osvežilo, kakor je menila mama, ki je videla, kako si bolnica skuša urediti lase. Toda pri vratih so mi dali znamenje, naj pridem. Po vsej hiši se je bliskovito razširila vest, da je stara mati v zadnjih dihih. Neki pomožni posel kakor jih običajno najamejo v izjemnih priložnostih, da domačo služinčad nekoliko razbremenijo, — kajti umiranja izsevajo neko prazničnost — je odprl vrata vojvodi Guermanteskemu, ki se je ustavil v prednji sobi in vprašal po meni: nisem se mu mogel umakniti.

«Pravkar sem zvedel te mračne vesti. V znak sočutja bi rad segel vašemu očetu v roko.» Opravičil sem se, češ, da bi bilo zdaj neprijetno motiti ga. Gospod Guermanteski je pal med nas kakor med ljudi, ki se pripravljajo na pot. Toda vljudnost, ki jo je izkazoval, se mu je zdela tako važna, da se ni brigal za ozire in je brezpogojno hotel vstopiti v sprejemnico. Sploh je imel navado, do kraja izvesti vse običajnosti, s katerimi je hotel človeka počastiti in mu je bilo malo mar, če so kovčegi že zaklenjeni ali pa krste zabite.

«Ali ste bili poslali po Dieulafoya? Ah, kako nespametno ravnanje! Da ste bili meni naročili, bi bil prišel z menoj, meni ničesar ne odreče, čeprav bi pa odrekel vojvodinji Chartreski. Saj vidite, da zrastem celo preko prave princese. Sicer pa smo si pred obrazom smrti vsi enaki,» je pristavil, ne morda, da bi me prepričal, da se bo moja stara mati izenačila z njim, temveč, ker je najbrž začutil, da ne bi pričalo o preveč ostri izlikanosti, če bi preširoko raz-

tegnil pripovedovanje o svoji oblasti nad Dieulafoyem in o svoji vzvišenosti nad vojvodinjo Chartresko.

Sicer pa me njegov nasvet sploh ni presenetil, saj sem vedel, da so Guermantesovi vedno omenjali Dieulafojevo ime (pač z nekoliko večjo spoštljivostjo) kakor se govori o neprekosljivem «dobavitelju». In stara vojvodinja Mortemartska, rojena Guermantes (nemogoče je razumeti, kako da rekó vedno «stara vojvodinja», kadar imajo v mislih vojvodinjo, in povsem nasprotno, nežnočutno, v slogu Watteauja — «mala vojvodinja», kadar je ta mlada) je pri grozeči opasnosti že skoro samogibno pomežikala z očmi in s hvalnico klicala «Dieulafoy, Dieulafoy», prav kakor če želiš sladčičarja «beli hrušavec» ali pa peciva «Rebattet, Rebattet». Toda pozabil sem, da je moj oče pravkar poslal po Dieulafoya. Tedaj pa je moja mati, ki je nestrpno pričakovala s kisikom napolnjenih mehurjev, ki bi stari materi olajšali dihanje, vstopila v prednjo sobo, kjer ni menila najti gospoda Guermanteskega. Hotel sem ga skriti kamorkoli. Toda, on, prepričan, da bi ji ničesar ne moglo prijati bolj in da je to najboljša prilika, da utrdi svoj ugled popolnega poštenjaka, on me je trdo prijel za roko in me je, najsi sem se mu branil kakor nasilnežu, vzklíkajoč: «Gospod, gospod», vlekel proti mami in me prisil: «Ali me hočete počastiti s tem, da me predstavite svoji gospe materi!», pri čemer se je ob besedi «materi» nekoliko izpodtaknil. Toda po vsej priliki je smatral, da je to zanjo počastitev in se ni mogel ubraniti smehljanju ter je kazal izraz, ki je ob takih trenutkih običajen. Kaj sem hotel, moral sem povedati njegovo ime, kar je njemu sprostilo vrsto poklonov in zvijanaj in že je otvoril celoten obred predstavljanja. Tudi se je pripravljaj na razgovor, toda mati, ki jo je bila boleost vso prevzela, mi je velela, naj hitro pridem, in sploh ni odgovorila na zavite rečenice gospoda Guermanteskega, ki je pričakoval, da bo po vseh običajih povabljen v sprejemnico, dočim se je zavedel šele, ko smo ga ostavili samega v prednji sobi. Skoro gotovo bi bil odšel, da ni v tem trenutku opazil vstopivšega Saint-Loupa, ki je prihitel istega jutra, vznemirjen po vesteh.

«O, dobro ji gre!» je vojvoda vzklíknil veselo in zalovil svojega nečaka za rokav, ki bi mu ga skoro strgal, ne da bi se brigal za mojo mater, ki je baš šla preko sobe. Mislim, da Saint-Loupu kljub njegovi odkritosrčni žalosti ni bilo hudo, ker me ni mogel ogovoriti, dasi je imel namen, sestati se z menoj. Odšel je, kamor ga je silil njegov stric, ki mu je nameraval povedati nekaj važ-

nega, saj se je baš zato hotel odpraviti v Doncières, kako močno ga je tedaj vzradostila ta prilika, ki mu je prihranila obilo stroškov.

«Hej, če bi mi bili dejali, da mi je treba iti samo preko dvorišča, pa te najdem tu, bi mislil, da so me pošteno potegnili; kot bi dejal tvoj tovariš gospod Bloch, kar je preveč, je preveč.» In oddaljujoč se z Robertom (Saint-Loupom), ki ga je držal za ramo, je ponavljal: «Na, ali nisem dobro pogodil! Vražjo srečo imam!» No, vojvoda Guermanteski nikakor ni bil slabo vzgojen, celo nasprotno. Toda spadal je v vrsto tistih ljudi, ki se ne morejo uživati v svojega bližnjega, v vrsto ljudi, ki so jim po večini slični zdravniki in pogrebci: če so opravili svojo dolžnost s primernim izrazom v obrazu in z besedami «res težki trenutki...», če so človeka objeli in mu nasvetovali odpočitek, tedaj jim umiranje ali pa pokop ni drugega kakor bolj ali manj utesnjena družabna zabava, kjer s prikrito veselostjo lové z očmi osebo, ki bi ji lahko razkrili svoje težavice, ali pa bi se radi seznanili s komerkoli, ali pa ponudili prostor v svoji kočiji.

Vojvoda Guermanteski se je sicer blagrovat, ker ga je tako «ugoden veter» prignal k svojemu nečaku, vendar pa ga je čisto razumljivi sprejem moje matere tako osupnil, da se je kesneje izrazil o njej, da je bila baš toliko neprijazna kot moj oče vljuden, da jo je prevzela «duševna odsotnost», med katero sploh ni slišala stvari, ki ji jih je on pripovedoval, in da po njegovem mnenju sploh ni vedela, pri čem da je, še več, da je bila vsa kot iz uma. Sicer je, kot so mi pravili, hotel spraviti vsa ta dejstva v zvezo z okoliščinami in izjaviti, da se mu je moja mati zdela zelo «vzemerjuna» radi dogodka. Toda v nogah mu je še tičal ostanek priklonov in poklonov in pozdravov, ki so mu branile ovire, da bi jih bil izvršil do konca, sicer pa se je sploh malo menil za žalost moje matere, drugače me gotovo ne bi že drugi dan po pogrebu vprašal, ali je nisem poskusil raztresti.

Svak moje stare matere, duhovnik (poznal ga nisem) je brzojavil v Avstrijo, kjer je bival predstojnik njegovega reda, za dovoljenje, ki ga je dobil po izjemni naklonjenosti, in je dospel prav tega dne. Od žalosti potrj je ob postelji čital molitve in premišljevanja, ne da bi svoje svedrajoče oči odmaknil od bolnice.

Tedaj, ko je stara mati ležala brez zavesti, me je otožni izraz tega duhovnika razbolestil, in ozrl sem se vanj. Zazdelo se mi je, da ga je moje sočutje presenetilo, in tedaj se je zgodilo nekaj nenavadnega. Pokril si je obraz z rokami kakor človek, ki se poglobi v bolešno premišljevanje, toda v zavesti, da bom odmaknil pogled od njega, je med prsti pustil ozko odprtino. V tre-

nutku, ko so se moje oči okrenile od njega, sem opazil njegovo ostro oko, ki je skozi prste skrivaje opazovalo, če je moja žalost iskrena. Tako je sedel tam, zakrit, kakor da je v mraku spovednice. Opazil je, da sem ga videl, in je takoj trdno zaprl linico, ki jo je bil pustil odprto. Videl sem ga spet pozneje, a nikoli si nisva omenila dogodka te minute. Molče sva se zadovoljila z domnevo, da ga takrat nisem opazil, kako me je motril. Duhovnik in psihijater sta vedno v nečem podobna preiskovalnemu sodniku.

Sicer pa ga ni prijatelja, najsi nam je najdražji in spojen z našo prošlostjo, ki bi mu ne dolgovali takih minut, o katerih bi bili najrajši prepričani, da je nanje že pozabil.

Došli zdravnik je bolnici vbrizgal morfija; da bi ji pa olajšal dihanje, je zahteval mehurjev s kisikom, ki so jih držali moja mati, zdravnik in sestra, in kakor hitro je bil kateri izpraznjen, so si podali drugega. Za trenutek sem odšel iz sobe. Ko sem se vrnil, sem menil, da doživljam čudež. Kakor da stara mati poje ob spremljanju pritajenega šuštenja neko dolgo, radostno pesem, ki je nagla in godbena polnila sobo. Kmalu sem spoznal, da je bilo to petje prav tako nezavestno in povsem samogibno, kakor še pravkar njeno hropenje. Morda je bilo slaboten izraz ugodja, ki ga je povzročil morfij. Predvsem pa je izviral iz izpremembe, ki je nastala pri dihalih, kajti zdaj je zrak čisto drugače dohajal v sapnik. Dvojno delovanje kisika in morfija je stari materi sprostilo dihanje, ki zdaj ni bilo več naporno sopeče, ampak je kakor lahkoten in živahen drsač svistelo v sladko ozračje. Nemara so se v te dihe, nezaznavne kakor sapice v piščalki, med to petje mešali bolj človeški vzdih, ki jih je osvobodila bližajoča se smrt, da smo jih lahko smatrali za izraze bolečine ali pa radosti, kakršno doživljajo ljudje, ki ne čutijo več. Ti dihi, ki jim je bil ritem neizpremenjen, so postajali vedno bolj napevni in so se v visokih črtah vzganjali kvišku in nato padali, da bi se na lovu za kisikom znova spet napeli in dvignili iz oproščenih pljuč. Ko pa so dosegli višek, kamor jih je zdaljšal velik napor, se je v to petje vmešalo šuštenje kakor ponižna prošnja med sladostrajte, in je v nekaterih trenutkih pretilo, da se ustavi kakor studenec, ki usiha.

Če je našo Francko¹ prevzela globoka žalost, je začutila, da se mora izraziti, čeprav je bilo to nepotrebno in za njene zmožnosti pretežavno. Ko je tedaj presodila, da je moja stara mati že čisto na koncu, nam je hotela povedati svoje vtise, toda ni mogla drugega, ko da je šepetala: «O, to me je pa zadelo», z istim po-

¹ Stara služkinja v tej družini.

udarkom, kakor kadar je potožila: «Kamen mi leži v želodcu», če je zaužila preveč ohrovtá z juho. To poslednje pa je bilo resničnejše, nego je mislila. Njeno žalost, ki ni bila nič manjša, čeprav sicer slabotno izražena, je povečala potrtnost radi njene hčere, zadržane v Combrayu, ki po vsej priliki ne bi utegnila priti k pogrebu. Pogrebne svečanosti pa so bile Francki imeniten praznik. Vedoč, da mi nimamo navade izjokavati se v izpovedih, je bila za vsak slučaj poklicala Jupiena, da bi jo poslušal vse večere. Sicer ji je bilo znano, da on ne bo prost ob času pogrebnih obredov, a zadovoljila se je že z nado, da mu pozneje vse pove. Že več noči so bedeli moj oče, moj stari oče in neki moj bratranec, ki niso več ostavili hiše. Njihova neprestana vdanost je privzela podobo otopelosti in neizrazna brezdelica, ki so jo očitavali ob tem umiranju, jim je izvabljala pogovore in opazke, ki so neločljive z dolgo vožnjo v železniškem vagonu.

Sicer pa mi je bil ta bratranec (nečak moje stare matere) prav tako zopern, kakor je na splošno užival priljubljenost in spoštovanje. Našel si ga vedno pri takih «težkih slučajih», in pri umirajočih je kazal toliko vztrajnosti in postrežljivosti, da so ga družine vedno v zavutih in prikritih prošnjah rotile, naj ne pride k pogrebu, opozarjajoč ga na njegovo slabotno zdravje, čeprav je imel trdno postavo, močan glas in brado kakor kak jamar. Že naprej sem vedel, da mu mama, ki je navzlic svoji neskončni potrtnosti mislila tudi na druge, poreče, seveda v drugi obliki, kakor je bil vedno vajen slišati: «Obljubite mi, da vas ,jutri' ne bo. Storite to zaradi ,nje'. Ali pa vsaj ne pojdite ,tja'. Naprosila vas je, da ne pojdite.»

Toda on ni ubogal. Bil je vedno prvi v «hiši», za kar so mu nekje drugod vzdeli priimek «brez cvetk in brez kron», ki ga nismo razumeli. In preden se je odpravil k «vsem», je pomislil na «vse», kar mu je naklonilo te besede: «Vam se ne moremo zahvaliti.»

«Kaj?» je vprašal stari oče zelo glasno, ker je bil nekam naglušen in ko ni razumel nekaterih besed, ki jih je izrekel bratranec mojemu očetu.

«Nič,» je bratranec odvrnil, «dejal sem, da sem zjutraj prejel pismo iz Combraya, kjer imajo strahotno vreme, medtem ko sije tu toplo solnce.»

«A vendar stoji barometer zelo nizko,» je rekel oče.

«Kje, pravite, da je neurje?» je vprašal ded.

«V Combrayu.»

«Ah, nič čudnega. Vsakokrat, kadar je pri nas slabo vreme, imajo v Combrayu lepo, in obratno. Moj Bog! Omenili ste Combray: ali smo obvestili Legrandina?»

«Da, nikar ne skrbite, to smo že uredili,» je odvrnil bratranec, čigar lica, pobrončena od premočne brade, so se neopazno nasmehnila, v zadovoljstvu, da je mislil tudi na «to».

Tedaj pa se je oče sunkovito pognal naprej. Misлил sem, da se je nenadoma preokrenilo na boljše ali na slabše. Toda bilo je le radi zdravnika Dieulafoya, ki je došel. Oče ga je sprejel v sosednji sobi kakor igralca, ki je prišel gostovat. Poklicali so ga bili, ne da bi zdravil, ampak, da uradno ugotovi dejansko stanje. Doktor Dieulafoy je bil zares slovit zdravnik, čudovit profesor; tem odličnim vlogam, ki se je odlikoval v njih, se je pridružila še neka druga, v kateri vseh štirideset let ni mogel z njim nihče tekmovali. Ta vloga je bila prav tako izvirna in pomembna, kakor vloga kakega «duhoviteža», «šaljivca» ali pa «odličnika» in je obstajala v tem, da je prihajal ugotavljat umiranje ali smrt. Že njegovo ime je dalo slutiti dostojanstvenost, s katero je izvrševal svoje opravilo in če je služkinja vzkliknila: «Gospod Dieulafoy», smo mislili, da prisostvujemo Molièreu. Z dostojanstvenostjo njegovega vedenja je prikrito tekmovala vitkost njegove lepe postave. Ker je vedno obiskoval kraje, kjer je cvetela žalost, mu je sčasoma njegov, sam na sebi še prelepi obraz ugasnil. Rahlo otožen je vstopil profesor v črnem površniku. Nobena njegova sožalna izjava ni bila naučena. Sploh ni zagrešil ničesar proti izbrani olikanosti. Ob postelji umirajoče je stal on, ne pa vojvoda Guer-manteski, ki je bil sicer «grand seigneur». Zadržano in oprezno je premotril staro mater, da je ne bi utrudil, in pošepetal nekaj besed mojemu očetu, nato pa se spoštljivo priklonil moji materi, dočim se je moj oče komaj premagoval, da ji ne bi razodel, da je to gospod «profesor Dieulafoy». Toda ta je tedaj že okrenil glavo, da ne bi nikogar vznemirjal, vzel zavitek s honorarjem, ki smo mu ga izročili, in odšel čudovito mirno. Kakor da izročnega niti opazil ni. Celo mi sami smo se za trenutek vprašali, ali je res prejel nagrado, ki jo je spravil s tako izbrano ročnostjo, pri čemer je ne samo ohranil, temveč še povečal resnost slovitega zdravnika v dolgem črnem površniku s svilenim obšivom in lepo oblikovano glavo, polno plemenitega sočutja. Njegova živahna umerjenost je dokazovala, da noče vzbujati izraza naglice, čeprav ga kliče morda še sto obiskov, kajti bil je posebljena izbranstvo, visokoumnost in dobrotljivost. Tega izvrstnega moža ni več. Morda so ga drugi zdravniki in profesorji dosegli, morda celo

prekosili, toda njegova «urnost in ročnost», v kateri se je izkazala njegova izvežbanost in njegova visoka srčna naobraženost, je menda za vedno izumrla, ker ni bilo poklicanih naslednikov. Mama gospoda Dieulafoya niti opazila ni, saj je bila vsa osredotočena v mislih na staro mater.

Spominjam se (naj za hip preskočim pripovedovanje), kako se je na pokopališču, kjer je sličila nadnaravni prikazni, boječe približala grobu in kakor v sanjah gledala v neko daljno izginjajočo pojavo, da jo je moral moj oče ogovoriti: «... oče Norpois je prišel v hišo, v cerkev, na pokopališče... preveč smo pozabili nanj... morala boš spregovoriti z njim, to ga utegne zelo obveseliti.» Ko se ji je poslanik priklonil, je samo lahko sklonila obraz, ki ni bil prav nič osolzen. Dva dni prej (da se še enkrat preskočim, preden se povrnem k trenutku, ko smo stali pri postelji umirajoče), ko so stražili pri pokojnici, je Francka, ki ni docela tajila duhov, boječa se najmanjšega šuma, dejala: «Zdi se mi, da je ona». Te besede pa moje matere niso prestrašile, nasprotno, navdale so jo z neizrazno milino, saj je vroče želela, da bi se pokojniki vračali, ker bi tako mogla kdaj imeti poleg sebe svojo mater.

Naj se povrnem k uram umiranja.

Stari oče je vprašal bratranca: «Ali veste, kaj so nam brzojavile njene sestre?»

«Da, Beethovna, so mi povedali, treba deti v okvir — to me ni osupnilo.»

«Uboga žena, ki jih je tako ljubila,» je vzdihnil stari oče, utrnivši solzo v očeh, «ne smemo jim šteti v zlo. Kolikrat sem že rekel, da so prismode. Ampak, kaj je to, ali so prenehali s kisikom?...»

Mati je vzkliknila:

«Toda, glejte, mama bo spet težje dihala.»

Zdravnik je odvrnil:

«Ne, ne. Učinek kisika bo trajal še nekaj časa. Takoj spet pričnemo...»

Zdelo se mi je, da je zdravnik govoril tako samo zategadelj, ker je imel še nekaj oblasti nad življenjem umirajoče, v nadi, seveda, da bo ugodni učinek njegovega sredstva še trajal. Čez nekaj trenutkov je kisik prenehal sikati. Toda še vedno je kipelo radostno stokanje dihanja, lahkotno, izmučeno, nedovršeno. neprestano, venomer znova pričenjajoče se. Od časa do časa smo mislili, da je že vse končano, dihi so prestali, morda radi prav istih izprememb v oktavah, ki jih opazimo pri dihanju spavača,

morda radi čisto naravnih motenj, kot so učinek brezčutnosti, naraščanje otrplosti, oslabiljenje srca. Spet je zdravnik potipal utripanje žile. A že se je iz prekinjenega stavka spet iztrgal nov napev, kakor da je svež prtok ojačil izsušeno roko. Napev se je sicer razvijal drugače uglašen, toda z istim neizčrpnim pogonom.

Morda so, čeprav se stara mati ni zavedala tega, vse ure nežne sreče, ki jih je udušilo trpljenje, zdaj odbegale v obliki teh lahnih plinov, ki so jih toliko časa zadrževali. Mislil bi, da se je zdaj razodelo vse, kar nam je želela povedati in da se je s to zateglostjo, spešnostjo in vnetostjo obračala do nas. Pri postelji, ki so jo stresali vzgibi umiranja, je stala mati. Ni jokala, samo od časa do časa so ji v očeh zablestele solze. V svoji topi potrnosti je bila podobna listu, ki ga biča dež in vrtinči veter. Moral sem si otreči oči, preden bi poljubil svojo staro mater.

«Mislil sem, da ne vidi več,» je dejal oče.

«Človek ne more nikoli vedeti,» je odvrnil zdravnik.

Ko sem se je dotaknil s svojimi ustnicami, so se ji roke zganile. Vso jo je prešinil dolg drhtjaj, bodisi, da je bil samogiben, bodisi, da imajo posebne nežnosti svojevrstno preobčutljivost, ki spoznava skozi zaveso nezavestnosti vzljubljenje, za kar ne potrebuje nobenega čuta.

Nenadoma se je stara mati z mučnim naporom napol dvignila, kakor tisti, ki se stavi v bran za življenje. Francka ni mogla vzdržati tega prizora in je krčevito zaihtela. Spomnil sem se zdravnikovega naročila in jo hotel odvesti iz sobe. Tedaj pa je stara mati odprla oči. Hlastno sem stopil k Francki, da bi jo, vso zasoljeno, zakril, da bi tačas moji starši nemoteno govorili bolnici. Šum kisika je utihnil, zdravnik se je oddaljil od postelje. Stara mati je bila mrtva.

Nekaj ur pozneje je mogla Francka še poslednjič in zdaj brez bolečin česati te lepe lase, ki so šele komajda osiveli ter kazali večjo mladost od nje same. Nasprotno pa so zdaj samo lasje vzbujali častitljivost starosti, dočim se je obličje pomladilo, saj je izgubilo brazde, gube, zgrbljenost, vzpetosti in krivine, ki jih je urezalo dolgoletno trpljenje. Kakor davno nekoč, takrat še, ko so ji starši izbrali ženina, ji je zdaj iz nežnih potez odsevala čistost in vdanost, na licih ji je oživel nedolžno pričakovanje, sen o sreči, celo deviška radost, vse to, kar so leta počasi uničila. Odmikajoče življenje ji je odvzelo vsa razočaranja. Na ustnicah ji je lebdel smehljaj. Na to smrtno posteljo jo je smrt kakor srednjeveška kiparica položila v podobi mlade devojke.

(Iz francoščine preložil Miran Jarc.)

Alfred Mombert: Gora Moira

(Odlomek.)

Besnijo morja.
Besnijo oblaki.
Divje besní ves svet.

Če bi nekdo nekoč utihnil.
Če bi potem še drugi utihnil.
Če bi potem vsi skupaj utihnili:
za dolg srčen utrip vsi utihnili —.

Če bi tedaj pričel nekdo peti,
iz svoje blaženosti peti —
v čisti tišini peti —
peti svoj véliki spev —:

Če bi potem vsi peli:
iz enih složnih ust
vsi vsi peli:
skupaj peli svoj blaženi spev:

Tedaj bi se zgodil čudež.
Tedaj bi se obokalo novo nebo.
Tedaj bi zasijal purpurni svit na nebu
nad tišino tihih valov.
Tedaj bi spet vstala moja gora iz tihih valov
eterno božanska
v dneh moje starosti.

Tedaj bi mi padel stari pepel iz las
v dneh moje starosti:
Tedaj bi spet ležal na blaženi višini:
prikazan smehljajočim se nebesom:
srce v nebesih:
v dneh moje mladosti.

*

Ampak svetovi ne bodo nikdar utihnili.
Zdaj ne bodo Vsi nikdar več utihnili.
En svet bo utihnil;
in drugi bo utihnil.
Plejada bo utihnila.
In Orion bo utihnil.
Ampak nikdar ne bodo utihnili Vsi.

Eden najde v sebi blaženost.
Enemu se rodi véliki spev.
Eden prične peti božansko.
Ataír prične peti.
Ampak drugi potem ne pojejo ž njim.

Ataír poje.
In Kanopus poje ž njim.
In Antares poje ž njim.
Ampak nikdar Vsi ne pojejo ž njim.

Nikdar ne pojó vsa bitja —
nikdar ne pojó vsa morja —
nikdar vsi oblaki —
nikdar ne pojó vsi svetovi ž njim.

* * *

Nekoč v početku pa je bila tišina.
Svečano rana mirujoča tišina.
Dolgo ni bilo nič kot tišina.
Nato se je porodil spev.
Dolgo je bil samotен en sam blažen spev.
Nato so se ustvarila nebesa: da bi ga slušala.

Zgodilo se bo v dalekih dnevih.
Tedaj bo spet vstala tišina.
Tišina sama.
In tišina se bo smehljala: kakor v početku.

Ampak meni predaleč so tisti dnevi.
O, veliko predaleč, da bi jih čakal.
O, svečana ranost moje mladosti!
O, kesnost, brezpokojna, moje starosti!

Tako moram odtod: moram pótovati in iskati.
Razglabljati in sanjati.
Iskati goro sanj.
Vrhunec: višino.
Goró vseh gorá:
goró Usodo:
goró Moiro —

Star pepel v laséh:
v dneh moje starosti. — — —

(Iz nemščine preložil Fran Albrecht.)

France Bevk: Nenavadni obisk

Noč je bila temna, da nisem videl niti koraka pred seboj. Bila je ena tistih noči zame, ko človek ne ve, kam naj se dene, in se mu zdi, da so izumrli vsi ljudje na svetu. Sence hodijo mimo, a so samo sence. Še te so črne in plašne, bolj črne in bolj plašne kot drugekrati.

Dež je padal na ulico v dolgih, enakomernih curkih. Po pločnikih se je nabirala voda, od pokvarjenih strešnih žlebov je padala. Luč je bila iz neznanega vzroka ugasnila. Le plinova svetiljka je gorela na koncu ulice nekje. Pod njo je stal stražnik. Zdelo se je, kakor da visi na svetiljki obešenec in sega njegovo telo do tal.

Če sem se ozrl, sem videl svoje telo podvojeno. Moj dvojnik je padal po dvojni cesti v ogromni senci in je bil na koncu strašno pošasten in debel, da me je bilo strah pred njim.

Kako je, da je včasih človeka bolj strah samega sebe kakor soljudi? Mislim, da, če bi hodili sami dvojniki, verni liki samega sebe po cesti, in se srečavali vsak hip, bi moral znoreti...

Ali sem pil? Ne... Ali sem preveč mislil in bral? Tudi ne. Iskal sem človeka in ga nisem našel. Zato sem se užalil in taval domov skozi noč, ki mi je zastavila tisoč zaprek na pot. Samota, tema, dež, bojazen pred samim seboj.

Ko je bila svetiljka za menoj, je moja senca padla v nasprotno smer. Najprej neznanu dolga in spočetka jasnejša, ostrejša, nato krajša in medlejša. Ko sem stopil do hišnih vrat, sem se prestrašil: senca je obstala na zidu pred vrati in se ni premaknila.

Vrata sem pustil odprta, po stopnicah sem zbežal. Na zgornji stopnici je puhnil zrak skozi odprto okno. Pristopil sem, da bi ga zaprl. Pri tem mi je ušel pogled skozi odprtino v nasprotno steno. Tudi v nasprotni steni je bilo okno odprto. Pri brleči luči je sedela starka in se je dvignila, ko sem obstal jaz. Stopila je k oknu tudi ona, kot da ga hoče zapreti. Ko me je zagledala, je obstala. Tako sva se zrla par trenutkov.

Kadarkoli sem prejšnji dan pogledal skozi to okno, sem videl golo steno, ki je padala sirovo ometana od vrha do tal. To sem pomislil tudi ta hip. Ali je privid?

Nisem utegnil misliti, zakaj brleča svetiljka je ugasnila. V temni odprtini okna je bila vidna samo glava, osvetljena od bele

svetlobe, ki je bila, kakor da sije od mene. Njena usta so se zganila, kakor da mi pripoveduje v nemi govorici nekaj neznanega.

Zaprli sem okno, da se je šipa sesula na tla. S trudom, tresoč se po vsem životu, sem našel ključ in odprl vrata svoje sobe. Zaklenil sem jih za seboj.

V silnem strahu prvi trenutek niti opazil nisem, da gori v moji sobi luč. Nisem utegnil misliti, če sem pustil luč v raztresenosti goreti jaz, ko sem šel od doma, zakaj presenetilo me je že nekaj drugega. V peči je plapolal ogenj. Tisto jesen še nisem nikoli zakuril, dasi je bil zrak mrzel in vlažen, in sem se tresel vse večere.

Kdo je zakuril v peči? Na tleh ni bilo sledu po smeteh, ogenj je pel in metal svetlobo na pod. Vonj dima mi je planil v nos.

Bil je vonj cigaretne dima. Cigarete sem pozabil doma. Želel sem jih, zato me je dim prijetno iznenadil, moji živci so ga vsrkavali. Ko sem se ozrl, sem ostrmel znova.

Ob moji pisalni mizi je sedel človek. Pred njim je ležala odprta knjiga in odprta škatla mojih cigaret. Dvigal je prekrizane noge drugo čez drugo, kadil cigareto in bral.

Ko sem vstopil, se očitvidno niti zmenil ni, zakaj še ta hip, ko sem ga opazil, se ni ozrl.

V tem trenutku, ko je eno začudenje sedlo na drugega, sem pozabil na starko in na prejšnji strah. Nihal sem med občutkom groze in jeze. Groze, ker sem pomislil, da je nekdo vstopil skozi odprta vrata v mojo sobo, jeze, ker sem videl, da si je uredil po domače in me ima za prosilca, ki prihaja k njemu.

Vzravnal sem se. Ko sem dobil ravnotežje v svoji notranjosti, sem stopil k njemu. Roko sem položil na njegovo ramo in dejal: «Ti.»

Samo to. Zakaj tisti hip se je ogledal. Moje oči so se razširile, beseda se je zapičila v goltancu, če bi bil skušal izpregovoriti, bi bil zagrgral. Pred seboj sem zagledal svoj lastni obraz, pred seboj sem sedel jaz sam v svoji lastni osebi.

Hranim fotografijo; mislim, da je moja poročna fotografija, ali pa iz dni takoj po poroki. Na tej sliki sem ves mlečen, oči gledajo plaho, usta so taka, kakor da se bodo v hipu zajokala. Moji lasje so volni in črni; ves sem tak, da sem moral ženskam ugajati, s telesom, z besedo in z dušo.

Tak sem sedel sam pred seboj. Prišla mi je tista slika na misel in ko sem to pomislil, se že nič več nisem čudil, tudi groza me ni bilo.

Skrajnosti se dotikajo. Iz največjega začudenja sem padel v brezbriznost; skoraj cinično sem se vedel. Kakor da ni nič čud-

nega, da sedim sam pred seboj in sem se znašel po preteku desetletja za zaprtimi vrati, pri lastni toploti, knjigi in cigaretah.

Bržkone je vplivala name kretnja tega daljnega gosta, ki bi bil rad strog, a ni znal biti, ki me je hotel z očmi izpraševati, a se mu ni podalo. Kakor snežena kepa v gorki sobi, se je stroga podoba mojega gosta stalila na roki in se izmuznila med prsti. Presmešna je bila ta resna mladost in ta modrost prenaučena.

Ponudil sem mu roko, kakor da je moj stari znanec. «Kaj pa ti?»

On pa nič; samo gledal me je.

Smejal sem se mu in sedel na posteljo. Zrla sva se nekaj trenutkov. Le za hip sem pomislil, počemu je neki prišel in zakaj sedi za mizo. Njegove oči so me zrle pomilovalno.

Ko mi je smeh pošel, mi je bil molk nadležen. Moj gost je tedaj odprl usta in dejal plaho:

«Tako si me pozdravil!»

To očitanje me je zbudilo. «Bolje nego ti. Ali si ti vdrl v mojo sobo, ali sem jaz stopil v tvojo?»

Sklenil sem bil sicer, da mu bom odgovarjal tako, da se členi najinih besed ne bodo stikali. To pot sem mu odgovoril vendarle po človeško in čakal na njegovo besedo.

Čez tri minute sem jo pričakal.

«Ti si prišel k meni.»

«Dobro,» sem dejal. «Če sem jaz prišel k tebi, je tedaj moja dolžnost, da se priklonim in te vprašam: ‚Kaj želite, gospod?‘»

To ga ni jezilo. Nasprotno: te besede so mu dahnile žar življenja v lica. Iskal je pepelnik, da bi konec cigarete vrgel vanj. Ker ga ni našel, je zmečkal ogorek med prsti.

«Ponudi mi moje cigarete!» sem ga zaprosil.

Na mojo besedo ni trenil z očmi, vzел je škatlo in ponudil cigarete. Dejal mi je:

«Spremenil si se!»

«Ti si se spremenil, prijatelj, ne jaz. Zakaj, če bi bil jaz živel pred teboj in bi videl v tebi svojo prihodnjo sliko, bi lahko dejal, da sem se spremenil jaz... Tedaj...»

Moj gost se je zresnil. Resnica mu je zlezla v gube obraza in je obstala kakor podlasica v vejah drevesa.

Jaz sem nadaljeval, kakor da govorim besede dimu, ki sem ga pihal visoko nad glavo:

«In če si nocoj prišel, da gledaš samega sebe v zrcalu čez deset let, si storil slabo. Ta obraz je obraz, ki ga vidiš pri komedijantih v šotorih na vzbočenem steklu, da se sam sebi smeješ do solz, ako si pameten, in da se zjočeš, ako si otročji, in se lastne podobe, ki

jo je življenje spačilo, bojiš. Če si hotel samo to, ostani. Vstop je, kot si spoznal, brezplačen!»

Moj gost je vzel cigareto, jo posvaljkal med prsti, nato jo je spustil nazaj v škatlo. Bal se jo je vzeti. Nisem mu je ponudil, ker sem hotel, da ostane plah. Svoj glas je povzdignil.

«Nisem tu radi samega sebe. Preteklost desetih let je mrlič.»

«In čemu si ga prebudil?»

«Ne jaz, to pismo ga je prebudilo. Beri to pismo!»

Vzel je pismo iz žepa in ga je vrgel predme. Njegova roka je trepetala. Papir je bil posvaljkan. Nenavadno velike črke so bile pomazane; iz potez sem bral, da je bilo srce, ki ga je pisalo, močno in je telo trepetalo od razburjenja.

Bral sem.

«Moj dragi! —

Spominjam se solnčnega dne pred desetimi leti; nisem videla ne solнца ne cvetja, moje solnce in moje cvetje si bil tedaj ti.»

«O lepota besed, sem vzdihnil v sebi, da bi ubil sentimentalnost, ki je dihala iz pisma, o strahota mladih ur, samoprevare, laži in vsega hudega!... Nato sem bral dalje:

«V meni je odmeval samo glas tvoje prisege, da si moj... Tako sem te bila polna, da se sama sebe nisem poznala. Teh dni se spominjam s smehom...»

Moj gost je požiral moj obraz. Ne vem, čemu sem med branjem mislil na dejstvo, kako je ta človek prišel v mojo sobo? Ali je duh, ali je resničen človek?

In vendar me ni bilo misli, da je duh, nič strah. Ta hip se mi je zdelo celo razumljivo, da sem videl starko na oknu, ki ga nikoli ni bilo. Bila je preludij...

Pismo sem končal.

«Prišla so leta, ki se jih spominjam s solzami. Nato so prišli dnevi, ki se jih še spominjati ne smem. Izpraznila sem se do dna. Kam si ušel? O moj, ki si me pred desetimi leti držal v naročju, vrni mi dušo, ki mi je izplakala v dneh, ki so izven mojega spomina!...»

Pogledal sem v gosta. Ta je iztegnil svoj tenki dolgi prst, kakor da ga hoče upreti v točko pisma.

«To je priklicalo mrliča...»

Vrnil sem mu pismo: «Nate so naslovljene te besede.»

Zrla sva se, kot se zreta dva človeka, ki sta se srečala čez vrsto let. Mislila sta, da se zlijeta v eno, a je stena med njima. Skozi steno ne prodrejo oči, skozi steno se ne čujejo udarci srca.

«Name so naslovljene besede, zato sem prišel.»

To je govoril on. Skozi ogromno uho desetih let pa je prišel le votel glas do mene.

«Neužitna poezija, ki umrje, kakor hitro jo obsenči življenje. Govori, a govori drugače! Sicer pa vzemi še eno cigareto in pojdi!»

Pogledal me je belo. Papir je stisnil med prste. Počasi se mu je zganilo čelo in kot bi pribijal besedo za besedo, je tolkel s kazalcem po mizi.

«Na prisego si pozabil!»

«Jaz ali ti? Kdo je prisegel?»

«Jaz sem prisegel,» se je za trenutek zmedel, a je zopet našel nit in se izvil. «Ubil si me ti. Mrliči nimajo nobenih dolžnosti več; njih dolžnosti prevzamejo morilci ...»

Z nasmehom sem hotel udušiti gnev, ki je kljuval v meni. «Bodi,» sem mu siknil. «Govori dalje!»

In je govoril, kakor da stoji na prestolu, a je lezel na kup pri slednji besedi, kakor da se boji udarcev radi nje.

«Tvoja beseda je postala kamen. Boj si izbral, radi ošabnosti se odevaš s sramoto, hlastaš po življenju, strup se ti zajeda v žile. Pljuješ nase, ne skrivaš greha, vse gaziš in veruješ samo vase ...»

Utihnil je. Iskal je z očmi, kakor da so mu nekatere besede ušle in ne more za njimi.

«To je vse?» sem ga vprašal.

«Zadosti je!» je odgovoril.

Težko je ljubiti bitje, ki te sodi. Še težje, če govori nekdo iz tvojega obraza in iz tvojih ust. Dasi nisem mogel ustvariti v sebi jasnega razmerja do prikazni, ki se mi je zdela živa, iz mesa in iz krvi in vendar pojmovana do bolesi, so bila moja čuvstva v razmerju do njega kot v razmerju do sočloveka, ki me je žalil. V teku nekaj let se je nabiralo v duši, v srcu, v žolču, vsepovsodi in se stekalo v usednino. Čakal sem, da bruhne na dan. V slednjem človeku je vsaj v podzavesti namišljen sijaj mučeniške glorijske, ki ga mora obsenčiti ob uri, ki pride.

«To so besede, črke sladkih romanov,» sem mu dejal. «Z njimi zasanjamo svoje ljubice, žene in hčere v drugačen svet, kakor je v resnici, in jim pritisnemo morilno orožje v roké. To je filozofija ženskih značajev, ki poznajo življenje le iz hrepenenja po možu in slikajo bajke in ne resnico.

Dragi moj brat izza desetih let! Tvoje besede so sladke jagode novoporočencev, žolč neizpolnjene želje zagrenjene ženske. Tvoje besede so zlate, dokler je življenje zlato, ko življenje počrni, so bolj črne kot noč.

Pomisli na svojo besedo! Pomisli na vlogo trepetajočega, ko te je bilo strah, ko si pristradal knjigo, da si skrivaj pogledal vanjo. Ženska je na knjigo ljubosumna. Knjiga vrže moža v življenje, na ulico, razpne mu peruti. Kadarkoli bereš knjigo, te žena gleda in here v potezah tvojega obraza, koliko si se spremenil.

Kadar si odložil knjigo, te objame. Strastno in divje, da ubije vpliv prebranih besed. Kolikokrat sem občutil to!

Kadar si se izvil na ulico in gledaš z očmi človeka, ki živi in sodi, loči solnce od teme, hvali in obsoja, sprejema in zajema, si izvršil največjo revolucijo v sebi — v človeku.

Glej — od tam ni poti nazaj. Ne moreš zatajiti, da dá število tri, množeno s številom tri, devet, ravnotako je spoznanje, ki je prišlo v tebe, neizpodbitno in ne moreš delati drugače nego delaš.

Ti, ki si prišel, da mi izprašuješ vest iz dni, ko si se že enkrat dvignil nad sebe, vedi, da sem se že drugič dvignil nad sebe... Nekdo pa mi je svetoval kupljeno žensko za ljubezen. Ne uvrsti me med ljudi, ki so samo iz mesa! Verujem pa, da v razmerju med možem in ženo ni potreben samo zvok, ampak tudi glasbilo, ki zvok proizvaja. Besede, ki jih govorim, nimajo sedeža samo v duši in v srcu, ampak tudi v mesu.

Saj ima še religiozna pesem kal mesenega poželenja v sebi. In vendar ljubezen ni niti meso niti duša. Vse je. Celota je in ta celota je človek, kakor je ustvarjen.

Moj zlodej, ki si mi izpraševal vest, čemu si postal majhen? Ne dohajaš več mojih misli? Ali nisi udaril na tipke klavirja in ker nisi našel sozvočka, si umrl sam v sebi in prepustil življenje meni? Le pri enem zvoku zatrepeta duša, in ni drugega razen tega, vse ostalo le je laž, nevredna človeške duše.

To so moje besede, ki utirajo novo pot. Čutim pa, da prihaja nekdo, ki me bo ubil in ne bom več to, kar sem. Bo pa tisto življenje močnejše kot je bilo moje...

To so moje besede...»

Ko sem končal, sem čutil trepetanje v sebi. Govor me je razburil. Utrujen sem se nagnil in nažgal novo cigareto. Moj gost pri mizi je zlezal v dve gubi in me gledal mračno. Zdi se mi, da sva bila tisti hip oba enaka, oba enako mrka, oba enako resna.

Nato se je moj gost počasi dvignil. Imel je sivo obleko, čevlji na nogah so bili ogromni, ravno taki kot sem jih nosil v tistih časih jaz. Ni rekel niti besede. Pismo, ki ga je ves čas držal med prsti, je zmečkal v pest.

Počasi je odtrgal pogled od mene, počasi je stopil do okna, ga odprl in zamahnil z roko...

Na ulico je zletel zmečkan papir. V tistem hipu je izginil v nič tudi on, kakor da je padel s papirjem vred v cestno blato. Luč je ugasnila, ogenj v peči je nehal peti...

S ceste je sijala medla svetiljka in nerazložno risala križe v oknih. Ležal sem na postelji oblečen, z rokami pod glavo in se potil. S trudom sem razmišljal, kdaj sem prišel domov, in hotel v mislih podpreti resničnost prikazni ali pa jo ovreči.

Nisem mogel. Bolj ko sem prodiral do dna, bolj je plavala na površini. Ozrl sem se v okna; zdelo se mi je, da vidim obraz starke... Pričel sem trepetati in sem se boril v mislih do jutra...

Miran Jarc: Partija šaha

Igrala sta že v petič. Gosta Hilarija se je pollašala topla pri- nika, ko mu je bil s predrzno zavratnostjo uplenil kraljico, jetnost. Ne morda zato, ker je že štirikrat premagal nasprot- temveč že sam kraj tega plemenitega dvoboja je sproščal dobro voljo: naslanjači, odlične cigarete, dragoceno brušena steklenica starega vina, po mizicah japonske vaze s cveticami zastrto mot- ljivega vonja, po stenah otožno lepe pokrajine v pastelu in v les vrezani obrazi zamišljenih samotarjev... vse v zamolckem svitu zeleno zastrte žarnice.

Hilarijeva brezskrbnost je gospoda Andreja vznejevoljala. Čelo se mu je gubalo in težki prsti so mu v neurejenih presledkih udarjali po mahagonijasti mizici. Nemir in kljubovalnost sta mu kalila pogled.

«Pri tebi, Andrej, bi človek pozabil na samega sebe!» je vzklik- nil Hilarij in si, naslonivši se nazaj, prižgal cigareto. Oni, kakor da ni slišal, pač pa je izpod čela opazil, kako se njegov tekmeč malomarno razgleduje po sobi, igra z viticami dima, kakor da mu igre sploh ni mar. Sunkovito je nameril svojo trdnjavo proti so- vražnemu konju in zaklical «šah», kakor da se hoče pomaščevati nad žaljivo brezskrbnostjo zmagovitega nasprotnika.

Hilarij pa se je počasi nasmehnil in se brez besed ozrl v Andreja. Ta pa ga je mrko vprašal: «Kaj čakaš?»

«Bolje bo tako...» je Hilarij dobrohotno odvrnil, prijel na- sprotnikovo trdnjavo in jo postavil na prejšnje mesto nazaj.

«Kaj... kako?» se je gospod Andrej razvnel.

«Nočem ti vzeti trdnjave... vidiš... tudi si mi odprl pot h kraljici... vidiš...» mu je Hilarij pojasnjeval.

«Ne, naj bo tako, kakor sem postavil, pusti!» je nasprotnik vztrajal. Igrala sta dalje. Andreju se je posrečilo nekoliko zbolj- šati svoje postojanke.

«No, zdaj bi te Asta že smela videti ... sploh, škoda, da je že odšla gori, da naju tako zgodaj ostavlja ...»

Andrej ni odgovoril. Hilarij mu je namenoma prizanašal, ker je neprijetno čutil prijateljeve poraze. Toda nenadoma je protivnika spet presenetil z igravo potezo s konjem, ki mu je pridobila tekača in istočasno postavila kralja v šah. Andrej je napeto mislil.

«Ne, ti si nocoj že utrujen, Andrej,» je spregovoril Hilarij, «nehajva!» in ne da bi počakal pripombe nadaljeval: «Spomnil sem se prizora, ko sem nekoč kot mučna priča prisostvoval dvema šahistoma. Bilo je podobno. Prvi je izgubljal. Tedaj se pošali drugi: ‚Premalo paziš na svojo kraljico. Ni čuda, če jo vedno izgubiš...‘ Ta brezpomembna opazka pa je povzročila strašen vihar. Oni, ki so te besede merile nanj, je vztrepetal, ošinil nasprotnika z divjim pogledom in skočil kvišku. Komaj smo preprečili silno mučen spopad. Vem, da je bil izzivalec povsem nedolžen in sploh ni slutil, kaj je soigralca tako razburilo. Jaz sem seveda vse razumel. Mož je imel namreč zelo nesrečno družinsko življenje ...»

Andrej je pogledal. Zamišljeno je stisnil ustnici in dejal: «Toda, čemu mi to pripoveduješ ...»

«Kar tako ... spomnil sem se pač ...» Andrej je pomaknil svojega kmeta in z njim vzel nasprotniku konja. To je bil njegov prvi uspeh. Toda to uspešno potezo je storil zgolj zato, da bi prikrikl nemir, ki se ga je očitno polastil. Proti svoji volji so se mu v spominu obnovile Hilarijeve besede: «Bilo je podobno ...» Kakor tu? Streslo ga je. Znova je v sebi pekoče jasno začutil: «Škoda, da naju Asta tako zgodaj ostavlja ...» Škoda? Naju? Torej tudi njega, ne samo mene ... Blodna slutnja mu je pričarala divji privid. Kakor da mu je pala mrena od oči. Tedaj ... tedaj ... Dušilo ga je. V čisto novi usmerjenosti je videl Hilarija, ki preživlja pri njem že štiri dni oddiha, videl je svojo ženo neobičajno radostno in svežo ...

Hilarij je začutil, da se je Andreja polastila nerazumljiva vznemirjenost, ali ni se brigal za to, ker je moral pač osredotočiti misli na svojega konja, ki mu je pretila nevarnost. Že je svojega kralja umaknil, ko ga je nasprotnik prekinil: «Hilarij, zakaj se ti zdi čudno, da Asta ne prisostvuje najinim igram? Toda, za nocoj je dovolj, nehajva,» in nenadoma je podrl in zmedel lesene lutke.

Hilarij je široko pogledal.

Bliskovito se mu je razodela strašna slutnja. Krivično osumljen. Smešen se mu je zazdel ta nenadni prijateljov izbruh. Mrko

je ošinil gostitelja. Otročje se mu je zazdelo to neopravičeno rušenje igre. Toda v istem hipu mu je iz motne globine zapelo: «Asta...» kakor da je prvič čul to ime, ki mu je zrastle v privid. «Asta» ga je prevalovalo in navdalo z blodnim pričakovanjem, ki ga doslej njegova volja tu ni poznala. Toda ves se je ukrotil in je mirno odvrnil: «Kar tako sem vprašal. Mislim, da bi tudi Asto zanimalo...» Pred nekaj minutami bi še govoril resnico, ko je dejal «kar tako sem vprašal», zdaj je lagal in kalnost mu je zameglila pogled. Oglasilo se je. Toda meril se je. «Greva počivat?» je velel Andrej in se z vsem naporom navidezno umiril. «Pozno je, res...» je pritrdil Hilarij.

Odšla sta tiho tiho po stopnicah.

V veži sta se poslovila čudno naglo, kot da se bojita pogledati drug drugemu v oči.

Za oba se je pričela težka pekoča noč...

R. Drainac: Pred obnovo srbske književnosti

I.

To, za čimer streme naše nove generacije v Srbiji v pogledu umetniškega ustvarjanja, nosi na sebi poseben značaj. Dosedanja, vsekakor folkloristična umetnost je, izvzemši nekoliko parnasovcev iz prejšnje generacije, črpala svoje motive v narodu in iz vasi. Taka umetnost je bila poglavitno v naivni deskriptivnosti, brez globlje koncepcije o življenju in človeku in stvareh. Koloristična in slovansko bolna, je nalikovala bolj kakemu romantičnemu motivu s slik umbrijskih mojstrov. Zlasti poezija, ki se je v spontanem lirizmu nagibala k epični širini in globini. Pomešana z vsemi šolami je imela Srbija za romantičnih dob melanholično-resignirane kitice Branka Radičevića, v naturalizmu tipične in izrazite romane Jaše Ignjatovića, a v poslednjih letih po svoji baudelairovski simboliki in globini divno, vsekakor neprekosljivo življensko poezijo Vlade Petkovića-Disa. Ta, popotnik in vagabund kakor francoski pesnik Germain Nouveau, atrofični bolnik kakor Verlain ali Jules Laforgue je bil naš edinstveni Rembaud, neuk in neveden kakor vse generacije prejšnjih pisateljev, a zato po narodi obdarjen, da so njegove pesmi nalikovale odsekanim koščkom srca.

V Skerlićevi dobi kritike in komentarjev se je razvila solidna generacija pisateljev: Dučić, Rakić, Šantić, Srezojević, (oni tipični umobolnik) Rojić, Luković itd. V isti dobi se je razvijal tudi drobni, pesimistični duh Sime Pandurovića

in vulkanska iskra *Disova*, ki v tej dobi še ni poznal nobenih zakonov, ignorant v literaturi in naiven kakor gimnazijec. Njegovo življenje, ki se identificira s poezijo, je bilo porog za tedanje sonetiste, mojstre tercina, danunzijad in pravih rim. Dis je, slušajoč notranje zakone, intuitiven, sledil glasu svoje duše, zamračene kakor nebo nad severnimi obalami, in njegove grenke kitice so bile v srbski literaturi kakor osamljen oceanski otok, naseljen s pingvini.

Tako se je tudi v srbski literaturi ustvarilo več žanrov umetne poezije poleg one grandiozne nacionalne epike, ki zravnjuje naš jug s starimi Heleni v klasični izrazitosti duše, ki jo je nekoč francoski zapad cenil tako visoko in je sam Goethe pisal o nji ditirambe.

Od vojne do današnjih dni so se umetniške prilike v Srbiji znatno izpremenile. Srbska literatura je, inspirirana od novjših svetskih ideologij, naglo zgrabila koren v specialnem žanru ustvarjanja, kakor nikoli dotlej. Cela generacija, aktivna in kulturna, se je preko noči znašla na barikadah, z novimi koncepcijami, sprejeta sprva skeptično, a je zdaj že čislana kot kreativna sila srbskega duha tega stoletja.

Poglobljena jezikovno in stilsko, obsežnejša v materialu in ekspanzivnejša v izražanju ustvarja današnja srbska generacija modernih in talentiranih pisateljev literaturo, ki se prevaja že na vse svetovne jezike. To je literatura mladega življenja naše slovanske rase, brez vsakršne tendence, sociologije ali religije, ki ustvarja marmorni stolp, na katerega bo čas zapisal veličino današnjih idej in ritmično, nekoliko bolno valovanje sodobnega življenja.

II.

Pred tremi leti sem v družbi z nekaterimi sodelavci, danes že znanimi književniki, pokrenil časopis «Hipnos», ki je imel za cilj, propagirati intuitivno umetnost (konceptija Bergsonove teorije o snu), čisto, spontano in simultano umetnost. Bistvo *hipnizma* je bilo v preživljanju življenja in stvari potom ekstatičnega sna. *Umetnost dekoncentracije!* To vračanje vase je bilo reakcija zoper umetnost trikov in slepil.

Teorija hipnizma sploh ni bila teorija. V bistvu protivnik vsake šole, se je hipnizem obračal proti vsakemu dogmatizmu. Hipnizem je bil ena izmed vidnih nijans umetniškega ustvarjanja pri nas, s katerim se hrani še sedaj velik del mlajše generacije.

Hipnizem se je, v svesti si, da so mnoge umetnosti plod frazeologije in plitke spiritualnosti, obračal zoper te superficijelne

umetnosti in pokrete s kategoričnim negiranjem. To mu je deloma uspelo in v inozemstvu je francoski pesnik André Breton od ideje hipnizma ustvaril «n a d r e a l i z e m» z isto teoretsko bazo. Idejo sna in ekstatičnosti kakor tudi simultano dekoncentracijo je povzel od hipnizma; tako da ta svetski pokret, ki je v zadnjem času zavzel tudi politične odnošaje, s kamenjem naskakujoč preživeli zapad, posebno Francijo, ni nič drugega nego srbski hipnizem.

Vračanje v življenje, v sen duše in v uspavanje srca je bilo potrebno zlasti potem, ko so se umetnosti izmehanizirale. Meni je bilo predvsem do tega, da bi objasnili sam osebno stališče v umetnosti v pogledu individualnega ustvarjanja, brez vsakršne tendence, da bi se ustvarila svetska šola. Hotel sem biti iskren.

III.

Povojno ustvarjanje mlajših umetniških generacij se v bistvu drži principov, izraženih v «Hipnosu», ne kot nekega neizbežnega zakona, marveč zasledujoč njegove dobre strani, ki jih je pozneje nekoliko mlajših revij raztolmačilo in naglasilo.

Kdor bi hotel danes ideološki objasniti celotni rezultat povojnih umetniških del pri nas, bi popolnoma naravno moral intimneje vstopiti v individualne laboratorije vseh posameznih pisateljev.

In najsi so znani posamezni vplivi idej in, ako hočete, celó šole, ima vendar vsak pisatelj svojo personalno črto ter v razmerju s tem tudi svojo vrednost.

Poglavitno je, da so estetski pojmi in nazori razčiščeni, da je umetnost postala čista ekspresija in da je formalistična literatura obsojena na smrt.

V povojni srbski poeziji dominirata lirizem in širina; v romanih izrazitejša forma in globlje tretiranje življenja, v drami pa, ki je še v početkih, prevladujejo dramatičnejši motivi, iskreneje in življensko personificirani.

Tipični primer samosvojega epičnega lirizma je Rastko Petrović, v katerem nedvomno vulkansko gori slovanska duša. Njegova poezija nosi na sebi vso plemensko lastnost velikega hrepenenja in eksaltacije. Takega lirika, svoje vrste seveda, slovanski jug doslej ni imel.

Nekoliko mlajših ljudi s precejšnjimi talenti ustvarja proustdušno, z mnogo pažnje in zanosa. Mima Dedinac razodeva v cizilirani liriki in finem tonu barv mlado muzikalno in nekoliko bolno, ritmično dušo.

Miloš Crnjanski, ki je prav tako do neke mere prvak lirskega neoromantizma, je dal doslej nekaj neprimerno dobrih stihov.

Ranko Mladenović je odkril v svoji cerebralni poeziji nekoliko bizarnih perspektiv miselne lirike. Poleg njega korakajo, z ramo ob rami, vsekakor seveda osebno niansirani, Stanislav Vinaver, Božidar Kovačević in Marko Ristić.

Poleg mlajše srbske literature nastopa Krklec, čigar lirika je dovolj znana, in Franjo Alfirević, talentiran poet, čigar lirizem se nagiblje k globokemu zanosu lirike Rastka Petrovića.

To so po priliki karakterističnejši primeri v poeziji levice, ne oziraje se na prozo Krakova in dramatiko najmlajšega srbskega dramatika Vukadinovića.

Pisatelji srednje linije, ki bolj ali manj slede pot onih ljudi, se nahajajo okrog časopisov «Raskrsnica», «Misao» in «Književni Glasnik». To je tisto število pesnikov, ki je pomešan z vsemi idejami, na čelu jim Desanka Maksimović, V. Massuka, Milica Kostić in drugi. K tem pride še število esejistov in bizarnih ljudi, ki se trudijo, da bi izrazili svoje nazore v umetnosti.

Karakteristična je filozofska koncepcija Dušana Matića in zadnji «neo-futurizem» Avgustina Ujevića, ki se je spet vrnil k svoji stari parnasovski navadi.

Iz tega sintetičnega pregleda je razvidno, s kolikero raznolikostjo in linijami koraka srbsko slovstvo, ne oziraje se na zenitistično ustvarjanje Ljubomira Micića, ki je posebne vrste.

Vsekakor se je obzorje povojne umetnosti znatno razširilo. Raznolikost, borba in ustvarjanje z večjim oduševljenjem bodo sigurno sčasoma dali tudi močno literaturo.

Pastúškin: Živi vrelec

Živi vrelec žubori med nama,
v naju se zaganja in kipi;
ti ne smeš iz njega piti sama,
jaz ne smem, če, draga, tebe ni.

Ali pomniš: neštevilne čaše
napolnila sva si v njem ondan;
misel nanje še s slastjo me paše,
tebi pógled še od njih je vžgan.

Pa sva tudi kakor pod bremeni
se zamislila ... Kipeči vir
zapeljivo se med nama peni —
je li uteha ali je nemir?

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Ivan Cankar v francoščini. (Le valet Barthélemy et son droit.)

Že pred leti je profesor Tesnières v romanskem seminarju z dijaki romanisti prevajal Cankarjeve podlistke iz zbirke «Moje življenje» in knjigo «Podobe iz sanj». Toda, kolikor mi je znano, ti prevodi, žalibog, še niso okusili tiskarskega črnila.

Tako je v novembru leta 1926. «Hlapec Jernej» prvi stopil pred francosko publiko in se, prepotovavši v minulem letu Italijo (2 izdaji), oglasil v Parizu za svojo literarno pravico.

Prevod te «nouvelle slovene inédite» sta oskrbela gospod in Francozinja gospa J e r a s (bivša profesorica učiteljsča v Franciji), založil pa ga je po dolgotrajnem dopisovanju prevajalcev in njiju požrtvovalnega pomočnika z različnimi založništvi (Plon-Nourrit, Le Roseau d'Or itd.) podjetni pariški knjigar Arthème F a y a r d. Ta tiska znano in zelo razširjeno slovstveno zbirko «Les Oeuvres libres», recueuil littéraire mensuel ne publiant que de l'inédit», ki priobčuje v običajni francoski leposlovni knjižni obliki vsak mesec pet ali šest krajših romanov, obširnejših novel, pravljičice, drame, komedije in včasih tudi aktualne potopise.

Zadnje mesečne publikacije so prinesle nekatera dela znamenitih francoskih sodobnikov. Med sotrudniki najdeš imena: Claude Farrère (San Fermin de Pamplona v Navarri), Maurice Maeterlinck (Le Malheur passe, drama), J. - H. Rosny st. (Plovci v neskončnost), Maurice Rostand (Angel samomora), Edmond Jaloux (Zadnji dan ustvarjanja), Pierre Dominique (Nebeški ogenj) in druge. Iz prevodne literature so «Oeuvres libres» objavile leta 1926. novele Tolstega, Londona, Čehova, Ibaneza in Kuprina.

V novembrski (65.) številki tega zbornika je na drugem mestu izšel Cankarjev «Le valet Barthélemy», ki obsega v francoskem prevodu 71 strani (pag. 95 do 164 v zbirki). Na čelu je objavljen satirični roman «Lutke iz Bellerive» člana Francoske akademije, romanciera Henrya Bordeauxa. Poleg teh dveh prinaša 382 strani obširno izdanje še roman «Igralka in trije neznanici» (Paul Ginisty); članek Charlesa Géniauxa «France et Italie en Tunisie» in novelo pisateljice Suzanne Normand «Hiša grdosti in skoposti».

Mislím, da je za razširjenje tega prvega Cankarjevega dela dokaj ugodno, da je našlo prostor v zbirki, ki ima v Franciji več tisoč naročnikov in zelo obširen krog bravcev (50.000 naklade). Če bi drobni «Hlapec Jernej» izšel v posebni knjigi, bi gotovo — ker ime avtorja med Francozi še ni znano — ne našel mnogo kupcev.

Prevajalca sta prevod posvetila francoskemu pisatelju, esejistu, prevajalcu in poljedelcu Philéasu Lebesgueu (glej članek A. Debeljaka, Ljubljanski Zvon, 1924, str. 125) in Francozom, ki so se s peresom ali orožjem borili za naše ujedinjenje.

Uvodoma predstavlja krstni boter Lebesgue na dveh straneh petita novi publiko pisatelja in naše slovstvo. Škoda, da mu je prostor tako omejen. Tudi bi bilo bolje, da bi članek sestavil kdo drugi, ki bi lahko bolje presodil važnost imen in smeri v našem slovstvu.

Prevod obeh Jerasovih je v celoti točen in lep. Prevajalcu sta se zglodno potrudila. Našla sta visokemu, blestečemu Cankarjevemu slogu dostojen in veren francoski odraz. Mestoma morda vendar slovenska dikcija in frazeologija preveč govorita iz francoščine.

Naj navedem še nekaj malenkosti, ki sem si jih, primerjajoč oba teksta, mimogrede zabeležil na robu francoske izdaje.

Na nekaterih mestih sta prevajalca izpustila kateri odvisni stavek, ne da bi pri tem kaj zameglila razumevanje besedila. Odpadlo je tudi tu in tam nekaj pridevnikov, okrasnih pridevkov, ki bi jih bilo lahko brez truda po-francoziti. Nekajkrat sta Cankarjeve rečenice poenostavila, mestoma v korist francoščine in na zahtevo francoske sintakse. Slepjar, jezični doktor, je postal samo «avocat», babe, ženščure, nekrščanske krivice v prevodu ni. Tiskovna napaka vous namesto nous (str. 105) moti zmisel.

Nekatere besede sta tu in tam nerodno prevedla. Od posameznih napačnih poznamenovanj bi zlasti omenil: prendre en faute (ukaniti), grange (hlev), penser (sanjati), que le soleil n'ait pas desséchée (ki jo je solnce posušilo), tu es bien sot pour être si vieux (star si, pa si še neumen), connue (veljavna), écouter religieusement (verno poslušati), entendre (oblagodariti), les gueux (romarji), juste (usmiljen), à la joie (v zasmeh), refrains (kvante), étouffait de rire (se je oddahnil), sans aucune espace (nič plovov ni), sauvages (pogani), envoyer (gnati), jouets (pajdaši), meurtriers (pogrebci). Pa to so samo dlačice v sicer svežem, polnovrednem jajcu.

Da bi le prevajalcema uspelo, še drugim delom, ki jih pripravljata, najti pot med francoski svet. Potem bo naš Cankar kmalu res postal, kakor pravi Lebesgue, une immortelle figure européenne. Pavel Karlin.

E. Gangl: Hram slave. Ljubljana 1926. Založila Učiteljska tiskarna. 152 str.

Za sodobnika, ki žejno in željno pričakuje umetniško močnih proizvodov, da se mu iz njih razodene mnogoliko življenje v obliki sedanosti, ni baš razveseljavajoč pojav zbirka pesmi, kot nam jo je prinesla Ganglova knjiga «Hram slave». Ta zbirka je namreč tipičen izraz žalostnega epigonstva, ki se hrani z lažnivimi, do ogabnosti preperelimi idejami plehkoga rodoljubstva, meščansko odurnega nacionalizma in tistega «hejslovanstva», ki ga je že I. Cankar razkrinkal v svojih satirah in farsah. Oblikovno so Ganglove pesmi verzificirane fraze, ki jim niti v časniških kolonah ne gre več mesto. Zbirko pričinja šolniški motto: «Slava domovine, je slava nas vseh, je naš ponos in naša sreča!» — Ta obrabljena rečenica je dovolj značilna za vso pesniško ubožnost knjige, ki se skozi njo vije dolga kača hvalnic, tožb, balad in sonetov, opevajočih zgodovinske osebnosti, junake dneva, imenitnejše kraje, različna mesta, v prvi vrsti seveda Beograd, Zagreb in Ljubljano, da se domorodni pesnik spoštljivo odzove svoji patrijotični dolžnosti. Ganglu je verz samo sredstvo, da ž njim izraža svoje domovinstvo, ki se v ničemer ne razlikuje od onega, ki ga očituje Cankarjevi rodoljubi. To ni samo nemoč pesnenja, tudi ne samo znak popolne odsotnosti pesniškega doživetja, ampak celo zločin proti pravi liriki, ki jo taki proizvodi le smešijo in jo še bolj odtujijo javnosti, katera se dobro zaveda votlosti in plehkosti take idejnosti. Če bi se hotel spuščati v podrobno analizo zbirke, bi zašel predaleč, rajši hočem navesti samo nekaj vzgledov, ob katerih si utegne čitatelj sam ustvariti sodbo o umetniški ceni Ganglove knjige. Primerjaj verze: «O, domovina, tebe se o p l e t a (!) ljubezen moja, . . .», «... Na naši zemlji ž e v z c v e t e v a r a j (!)» «Iz src navdušenja n a m g l a s k i p i (!), glas radosti, ponosa in češčenja / Prešeren, pesnik večnega življenja, / na čast naj tebi s l a v o s p e v g r m i (!)» Pesnik je tudi proti svoji volji zabaven,

n. pr. v hvalnici «Ljubljana», ki se začenja tako: Pozdravljena, Ljubljana bela, / pod sivi grad postavljena, pol vedno moška, pol vesela (!), v razvojnjo pot napravljena (!!)» — «Vršacev naših sneg in hosta / soseda zvesta tebi sta / in branita, da megla gosta / z Barjã preveč ne dela zla. (!)» itd. Gangla kot humorista, ki uspešno tekmuje s H. Smrekarjem vidimo v tej dvevrstnici (na grobeh Prešerna in Jenka): «Ta sosed je Prešernu — Simon Jenko, / ob grobu je poveznil čašo grenko (!).»

Besedni zaklad našega pevca tvorijo izrazi, kakor: «dika, slava, moška dejanja, naši čini, čisto srce, delovna roka, slovanske meje, ljubezen domovinska» itd. Skratka: vse skupaj diletantizem, ki zasluži toliko bolj upravičeno grajo, ker se je drznil priti na svetlo leta 1926. Poleg tega vsebuje knjiga še mnogo neokusnosti in samohvale, ki jo občutiš v «Goriški», v «Idriji», v «Beli Krajini» (... naposled — najboljša je Bela Krajina «če vsi ji odpadejo, zvest ji bom sam (!)»).

O knjigi dovolj. Naj se pa še dotaknem tudi naših založb, ki izdajajo pod pretvezo kulturnega delovanja dela kakor je «Hram slave», dočim odklanjajo baš ta podjetja premnogim resnim, sodobnim pisateljem rokopise in tako namenoma in nasilno pačijo resnično podobo slovenske književnosti, ki se mora in more izživljati le še v leposlovnih glasilih. Naše založbe — izvzemam redke izjeme! — imajo za vodje ljudi, ki nimajo niti pojma o književnosti, kar ga pa imajo, izvira še iz Bleiweisovih in Jeranovih časov. Dočim drugi narodi (Nemci!) resno skrbijo za visoko kulturno stopnjo svojih založb, ki so ogromnega pomena za razširjanje narodove kulture, smo pri nas še vedno sramotno zaostali, saj odločujejo pri nakupu in založbi rokopisov ljudje, ki jim je umetnost samo trgovsko sredstvo. Tu bi bila potrebna korenita revizija!

Miran Jarc.

Staroslav: Gostilne v stari Ljubljani. Popravljeni in pomnoženi ponatis iz «Jutra» 1926. S slikami. 1926. Založilo «Jutro». Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani. 51 str.

Od časov, ko sta Ivan Vrhovec in Peter pl. Radicz priobčevala svoje zanimive študije iz prošlosti preslavnega mesta ljubljanskega o usodi meščanov v minulih stoletjih in njihovih starih hišah, je izšlo prav malo del, ki bi bila sistematski obravnavala kulturno zgodovino Ljubljane. Pa še ta so tako raztresena po mesečnikih in po dnevnem časopisju, da so le težko dostopna. Tako je tudi ta najnovejši prispevek k domači zgodovini zagledal v dnevniku beli dan.

Avtor obravnava obširno in znamenito poglavje iz življenja ljubljanskega mesta. Saj je gostilna in kar je v zvezi z njo, tako tesno združeno z vsakdanjim življenjem, da more služiti kot zanesljivo merilo civilizacije. Za nas Slovence velja to še prav posebno. Kar je vzhodnim narodom kavarna na bazarju in Angležu klub, to je nam gostilna. Ne samo kraj materijalističnega uživanja, temveč tudi vsakomur pristopno zabavališče, družabno shajališče in pogosto edino mesto, kjer je mogoče neprisiljeno občevanje in medsebojno izmenjavanje idej. Zato nam je vsak poskus, osvetliti razvoj tega faktorja, ki je igral važno vlogo v postajanju naroda, dobrodošel.

V poglavitem je delo sicer kompilacija in ne prinaša mnogo novih izsledkov. Je pa plod velike marljivosti in truda. Izrabljeni so najrazličnejši, včasih prav malo znani, večinoma časopisni viri. Podatki še živečih svedokov, ki so v velikem številu zbrani, bodo rešili marsikatero dejstvo pozabljeno. Snov je razdeljena v poglavja. Pisec podaja kratek zgodovinski pregled, navaja število gostiln in kavarn v raznih časih, kaj so točili, in priobčuje

odlomek iz Alešovčevih «Ljubljanskih slik» o gostilničarjih. Dalje govori o ostajališčih, trakterijah, o napijanju, o imenih in izveskih starih gostiln. Največ prostora je odmeril «imenopisu» (jezik je sploh precej starinski), kjer so po stari mestni razdelitvi navedene redoma vse gostilne in zabeležene razne znamenitosti. Žal, je splošni, pravi kulturnozgodovinski del precej na kratko in površno obdelan, več pozornosti pa je pisec posvetil zgodovinskim opazkam. Mestoma postane to naštevaje golih historičnih dejstev skoro suhoparno in bi več svežosti v pripovedovanju spisu le koristilo. Vseeno bo delo vsakomur, ki se zanima za ljubljansko preteklost, posebno še zgodovinskemu pisatelju in kulturnemu zgodovinarju, nudilo obilo skrbno zbranega gradiva. V tem je piščeva zasluga.

Knjižica je opremljena s precejšnjim številom podob iz preteklosti in iz naših dni, večinoma so to perorisbe, ki so za reprodukcijo na hrapavem časopisnem papirju najbolj primerne. Risbe so delo dveh, kvalitativno zelo nenakovrednih rok. Naslovna stran kaže staro majoliko s slovenskim napisom. Delo bi bilo zaslužilo v splošnem solidnejšo in trpežnejšo opremo.

Nastala je ta knjižica iz tistega notranjega, čustvenega razmerja do domačega kraja, ki je izvor in temelj plemenite domovinske ljubezni. Zavoljo tega duha spoštovanja je nam vsem, ki ljubimo in želimo ohraniti nepokvarjeno vse, kar je lepega ostalo od nekdanje Ljubljane, tudi to skromno delo, ki z ljubeznijo odkriva marsikatero že napol pozabljeno potezo iz minulih dni, simpatičen dokument, da «stari Ljubljančani» še niso vsi izumrli. K. D.

SRBSKO - HRVATSKA DELA

Zofka Kveder-Demetrovič: Po potevima života. Novele i crtice. Zagreb 1926. Str. 68.

V tej poslednji knjigi, s katero je Zofka Kvedrova zaključila svoje književno delovanje, ki ji je prineslo dokaj slovesa, občutno opaziš naglo pojemanje moči oblikovanja, ki se razblinja v popolnoma osebno vzdihovanje, okrepljeno z mučno zagrenjenostjo, ki je stvariteljska sila ni mogla objektivirati v umetnine. O umetnosti sploh ne moremo govoriti. Knjiga vsebuje trinajst novel in črtic, ki jih uvaja preludij: «Čovjek treba, da se oslobodi želja, da' bude sretan, inace će postati rob sudbine, ako cijeli svoj život bježi za srećom. Glavno jest, da razvijemo sve snage, koje su u nama. Ako to učinimo, isčezne pojam sudbine. Pregaranje želje za srećom, jest ujedno najviša i najveća sloboda.»

Ta modrost, ki si jo pasivni ljudje kaj radi ponavljajo, je sama na sebi lahko prav lepa in dobra, ne more pa biti temelj leposlovnemu delu, ki bi naj bilo nekaj odpev na to osnovno miselno izpoved. Toda baš vseh teh trinajst črtic je samo namembno prikazovanje trpljenja ženske v vseh mogočih inačicah, da si ta trpljenja niso niti dovolj plastično prikazana, niti nimajo moči in prepričevalnosti umetniške resničnosti, čeprav so življenjsko lahko docela verjetna. Prav za prav o novelah niti govoriti ne morem, ker to so po večni čustvene razplamtelosti, ki so ujete v zelo ohlapen okvir neke epičnosti. Objektivnost, ki je le plod mirnega gledanja, primerne oddaljenosti od predmeta in borbe za obliko in ki je predpogoj vsakemu epskemu umotvoru, se je morala umakniti nezdravi, zaradi osebne izravnoteženosti še stopnjevani subjektivnosti, ki je neznosna. Naposled je omembe vredno tudi dejstvo, da so tudi nastopajoče osebe pretirano izoblikovane. Žena na primer je po večini prikazana kot nedolžna žrtev, ki jo hoče ves svet uničiti, dočim je moški sejalec zla vseh vrst. Ali pa umetniško nemogoča idealizacija, kakor jo najdeš v «Dva liječnika», kjer nalikuje stari poljski zdravnik blede literarni dobričini iz kakega starega

meščanskega romana, dočim je njegov mlajši tovariš naiven mladič, ki bi imel domovinsko pravico v starokopitni povestici iz prejšnjega stoletja, da sploh ne govori o plehkosti črtice same. «Uzaludne pouke» zaslužijo za oceno, da jim ponovim kar njihov naslov, dočim je «Vapaj za utjehom» sentimentalen plač, viseč v zraku nedonošenosti, ki se oglašata tudi iz «Jada», primernega komaj za kak almanah. Prav ista tvorna onemoglost se razodeva iz «švelje» in črtice «Stari i novi adeti», ponavljajoča se v «želji za praštanjem», usihajoča v raztresenih «Aforizmih». Boljša je novela «Gospodja Agata», ki bi jo morda rutiniran romancier porazširil v dobro povest, primerno razdeljujoč svetlobo in sence, brez jeze in ugibanja. Tudi «U Zagorju» je primerno čitljiva novelica, ki bi jo snovno in slogovno lažje pripisoval kakemu pisatelju iz «Kresa» ali pa prvih letnikov «Zvona» kakor pa moderni pisateljici.

Slogovno so ti spisi diletantski. O zgoščenosti in plastičnosti in izgrajenosti bi le težko govoril. Neka ohlapnost, prelita s cenim lirizmom, nadomešča potrebne lastnosti pripovednega umotvora. Dialogi, v kolikor razgibavajo dejanje, so nebitveni in psihološko zelo blede, kvečjemu prikrojeni robato tipiziranim junakom teh črtic. Občutno moteče je tudi svojevoljno poseganje pisateljice same v potek prizorov, da se ne moreš ubraniti mučnega vtisa, kako avtorica bolešno in užaljeno — čeprav morda osebno upravičeno — kaže nase in na svoje vzglede, ter obtožuje... Obtožbe pa vendar niso nikake umetnine!

Škoda, da je ta knjiga izšla, ki je bila verjetno napisana v zelo trpki dobi razočaranja in grenkob, a je baš zato umetniško nezadostna in močno kvari celotno sliko pisateljskega dela Zofke Kvedrove. Miran Jarc.

VI. Velmar - Janković: Robovi. Komedijska jedne tajne. Beograd. Geca Kon. 1926.

Janković, kakor se je pokazal že v svoji noveli «Ivan Mandušin» (1922), spada med najresnejše oblikovatelje sedanosti. Proč od dnevnih senzacij in lažnivega umetnikovanja živi v delu, ki je močan izraz sodobnosti, obenem pa podoba človeka, kot je bil, kakršen je, kakršen bo. Že v «Mandušinu» je Janković ustvaril vrsto tipov, ki so mojstrsko plastični in živi nosilci življenjskih struj, ki jih čutimo dandanes. Od «Mandušina» ga je vodila pot v umetniško še točneje oblikovanje svojega sveta, kjer si stoje nasproti človek-bog in bog-človek, kozmos in kaos, Apolo in Dioniz. Pričujoča «komedijska jedne tajne» je burna drama iz življenja v tistem najglobljem zmislu, ko zremo človeka v njegovi nagoti in ko so «kostumi samo za to tu, da pokriju nagost». To je drama, ki je tako prepričevalno resnična kot življenje samo, dasi ni naturalistična, ampak je podoba «večite čovečnosti», kajti avtor: »skidajući sa ljudi odelo i slučajnosti doba počem za ocrtanjem čiste duše»; taka drama zahtevala bi pozornost kao hram, igru kao misterij, u kojem se čovek na čas vraća intimnom osećaju svetosti i uzvišenosti života...» Kozmos, zgoščen v usodo osmero ljudi, izobčenih, brezdonskih, vrženih iz tečaja. Kakor iz temin rasto pred nas, z vsako besedo otopljujejši, z vsakim činom resničnejši, dokler jih ne doživimo z vso grozo zavzetja in sočutja. V ospredju stoji zagonetni Lot, čigar tajinstvenost obstaja v tem, da hoče biti človek, da hoče še živeti v skladju s seboj in vesoljstvom, čeprav mu je dano, da ostro razlikuje med dobrim in zlim v življenju. Njegov duh je silno prebujen, vsega se dotika, ali vsak dotik je smrtnonevaren. Ljudje, ki pridejo ž njim skupaj, čutijo njegovo demonsko moč in se mu klanjajo. Delavci ga izvolijo za vodjo upora. On pa jim govori hladno, ni še dovolj čist, da bi imel pravico ubijati druge. «Ne može se s mržnjom nikuda stići, ona je sredstvo robova. Samo onda kad

bude sigurno, da tražiš prava, a da nikome ne učiniš nasilja, tek onda ćemo biti blizu uspeha,» govori delavcem. Njega obkrožata K r a n i n G a l i k; prvi tip človeka z lirično zanosno, čisto duševnostjo, drugi cinik, ki se izživlja le še v porogih in sofizmih. Vsi trije prebivajo na domu S t a r i n a, mrkega razočaranca, ki bi morda kedaj presenetil svet s svojim izumom, pa ga je močvara tega doma zrušila. Njegova žena R e n a je učlovečena materija, fluid te ženske mrtviči ves dom, zastruplja sok družine, privablja grozo. Njena hči G i n a je že podedovala to uničevalno grozo, demonizem je osnovna črta njenega značaja, ona hoče «svetli i razkošni put strasti i vladanja ljudskim srcem. Živeti slobodno. Život je radost in radost je pakao... samo neka je život moj!» To jo vede v naročje tvorničarju L u k i n u, brezdušnemu človeku-stroju, ki ga bo zaslužila, kakor zaslužuje on stotine delavcev in nameščen-ecv. Vse je že pripravljeno za poroko. Ali baš v ta čas pa se vrne domov Starinova hči iz prvega zakona M a l e n a, sanjsko bitje, ki, čisto v svoji lepoti, ne vé za močvaro strasti in zla. Ko vstopi ta tiha blagovestnica iz krajev sozvočja v to otrovano ozračje, se razgiblje življenje v dramatičnem pogonu. Vsi se zdrznejo. Pred njo odpadajo krinke. Duše se prebujajo. Ali prebuja se tudi groza, odpira se zlo. L o t, ki se je rešil obupa nad razočaranjem v življenju z nasilnim ubijanjem duše v sebi, se ob Maleni zavé možnosti vstajenja. Toda to silno, a trenutno upanje mu še bolj jarko osvetli nemoč, dvigniti se, in ga stre. Zanj se bori, da bi ga otela iz čistih rok Malene, grešnica R e n a, ki se ogabno oklepa Lota. S t a r i n se strahoma zaveda svoje nesreče, v katero ga je bila pahnila njegova žena, R e n a pa prav tako obtožuje njega, da je «izmozgan tuhtač» kriv njenega životarjenja. To usodno zagrešenost življenj reši lahko samo smrt. R e n o ubije — Lot, ki misli, da je s tem činom dokazal, da je postal vladar usode, človek-bog, dočim jo je v resnici ubil zato, da bi se še bolj ponižal, da bi do dna izpil gorjupi napoj trpljenja, da se očisti in skesa.

V tem ogrodju se razveže drama v vsej mogoti in pestrosti. Značaji so mojstrsko plastični, dejanja izvirajo iz oseb, strogo, brezobzirno, usodno. Pisatelj se je posrečilo življensko resnično prikazati ljudi, ki jih je slekel vseh realističnih pridevkov, a jih vendar napravil «realne». Dasi se drama odigrava v višji ravnini, kjer vpliva misel bolj žareče kot čutna strast, vendar ni nikjer opaziti narejenosti, umovanja, intelektualizma. Želel bi samo, da bi avtor posamezne prizore bolj zgostil, marsikako sceno izpustil, oziroma dejanje poenostavil (moti n. pr. prepogosto menjavanje, prihajanje in odhajanje oseb), toda v celoti je Janković v tej drami dosegel doslej višek in se uveljavil kot pisatelj velikih kvalitiet in etične moči.

M i r a n J a r c.

Aleksandar Vučo: Krov nad prozorom. Sa likom pisca od Marina Tartalje. Izdanje S. B. Cvijanovića. Beograd. 1926. Zagreb. 40 str.

Neki kritik je nekoč oponesel nekemu liriku, da se njegove pesmi lahko beró, kakor so tiskane, ali pa tudi narobe, od zadnjega stiha nazaj do prvega: zmerom se čuje isto enolično zvonkljanje lepih besed brez globljega čuvstva in brez tega, kar daje lirski pesmi njeno pravo ceno. Ko sem prebiral «Krov nad prozorom», je tudi meni izkušnjavec šepetal: «Še ti tako beri; tudi te pesmi se dadó brati naprej ali nazaj.» Nisem ga poslušal. Odložil sem knjigo za primernejši trenutek. In res, ob srečnejši uri sem teh štirinajst pesmi prebral brez tiste izkušnje.

Brati pa jih je treba zelo počasi, kajti natisnjene so na velikanskih listih kakor spomeniško besedilo na marmornatih ploščah, večinoma brez vsakega

ločila, in so zato polne sibilskih dvoumnosti, primerne za jezikoslovna ugibanja, podobna tistim, ki cvetó iz prastarih rokopisov grških in latinskih klasikov — le zrno, ki se po takem ugibanju izlušči iz besednih plev, ni tako kleno kakor v starodavnih.

Uvodni spev «Rasturanje» izraža pesnikovo bolešno občutljivost za vse mnogovrstne dražljaje zunanega in notranjega sveta:

Ja znam rastapanja čudna kad telo postaje tanko
I pruge koje me piju između polja i neba

«Uzroci» so pesniška razprava o neznatnih vzrokih, ki imajo v pesnikovi duši mogočne učinke. «Rađanja» so štirje odlomki tihih, skrivnostnih spoznanj, ki se končajo:

Postoje duboki znaci na krstu hladnih drumova
Kako smo dugi u noći redom drveta in tami
Kako smo beli u noći cvetom nevinih dodira
Kako smo sagli glave da dublje budemo sami

«Kolebanja» so edina pesem, opremljena z obče veljavnimi ločili; a tudi ločila niso mogla iz nje pregnati meglenosti, ki prepreža vso to zbirko in vsako pesem, vsako kitico, vsako vrstico v njej. «Rana» kaže precizno brušenje lastnega občutja, ki bo razen pesniku malokomu drugemu umljivo. «Slutnja» ima v šestih kiticah tudi dve samotni ločili, eno vejico in eno dvopičje; v njej izvemo:

O plaši me plaši jutrom dan još neprobuđen
I ponirem bolnom dubinom toliko naslučenih jada
Da napustim li jednom stan za uvek od sveta otuđen
Pozdravim istok plav već zamnom zavesa pada.

«Stid» bo za ljudi, ki niso ultrafuturistovioletnoeksimpresiozenitovske umetniške vere, povsem neprebavna umetnina. Oddahnejo se šele v predzadnjem stihu, ki ni iz besed, temveč iz kakih trideset pik, zbranih tu v ravnem nizu, namesto da bi stale koncem stavkov — če jih pesem kaj ima. Nič drugače ne bo učinkovalo «Ogledanje». Tri strani dolgo besedovanje «Iznad daljine» zveni, kakor bi se pesnik bal, da bi ga utegnil kdo razumeti:

Moja kruna samoće
Dar moj da se ogrnem tišinom iznad sveta
Što sam na grudima slomio svetlost i vesla daljine
Što sam na talasu bregova umirio ključanje želja
I pružio ruke za ropstva
I pripio smirenost zida
Kako ću nagnut nad srcem da čekam čistu dubinu

«Obmana», predzadnja pesem, bi bila po mojem mnenju najboljša izmed vseh, to pa zaradi prekrasne vrstice:

Moram da skinem sa očiju zavoj zakorelih vizija

Naj pesnik le urno sname ta zavoj, drugače ga kmalu noben njegov rojak ne bo več razumel. Tudi zadnja pesem «San» priča, da je to snetje pesniku najnuj potrebno.

Če bi se take zbirke tiskale v enem izvodu za pesnika samega, bi bila stvar v redu in bi se tikalo le njega, ali se potruđi, da bo samega sebe bral in razumel. Ker pa je knjiga izšla v zelo razkošni izdaji in stane 30 Din, se človek ob njej vendar nekoliko zamisli in se vpraša, ali je umestno, da se z Gutenbergovo iznajdbo širijo katerikoli duševni proizvodi. A. B u d a l.

Dr. Miloš Weingart: Slovanská vzájemnost. Uvahy o jejích základech a osudech. Sbirka přednášek a rozprav Extense University Komenského v Bratislavě. 1926. Svazek 2. Nákladem «Academie». 256 str.

Tu omenjena zbirka predavanj bratislavskega vseučilišča, ki jo urejuje dr. Rihard Horna, je izdala že deset zvezkov čeških razprav o najrazličnejših jezikovnih, slovstvenih in zgodovinskih vprašanjih slovanskega sveta; pet novih zvezkov je napovedanih za bližnjo bodočnost. Profesor Weingart je razen zgornjega zvezka napisal tudi sedmega: «Sto knih slavistových».

Delo o slovanski vzajemnosti je zasnovano kot priročna knjiga o tem predmetu, ki mu mlada češkoslovaška republika posveča prav posebno pozornost. Zanj in za Jugoslavijo je samo ob sebi umevno, da se kot obe najzapadnejši slovanski državi s skrbnimi pogledi ozirata na zapad, kamor ju vlečejo občekulturne koristi, obenem pa tudi na vzhod po vsem neizmernem slovanskem svetu do Tihega oceana.

V poslednjem poglavju «O študiju slovanske vzajemnosti» razpravlja pisatelj o učenjakih, ki so pred njim obravnavali slovansko vzajemnost, zlasti o apriornem in tendenčnem Pervolfu, brez čigar obširnega dela bi tudi Weingartove knjige ne bilo. Vendar ne sledi ne Pervolfove metode ne njegovega načrta ne njegovega panslavističnega naziranja o tem predmetu, temveč hoče podati le kratek zgodovinski pregled slovanske vzajemnosti, namenjen širšemu razumništvu. V teh po pisatelju samem postavljenih mejah se mora delo označiti za izborno.

Značilno je, da navaja pisec koncem bibliografije med češkimi dnevniki «Prager Presse» z njeno «Slavische Rundschau» kot najboljši pripomoček za sprotno spoznavanje današnjega slovanskega sveta in njegovega življenja. Politično svobodo so si zapadni Slovani priborili, duševne pa še ne, če se morajo tudi danes učiti o sebi samih v jeziku svojih včerajšnjih tlačiteljev; do danes še ni izumrlo tisto nemško slovanstvo, ki je pred sto leti vodilo pero Kopitarju, Dobrovskemu, Prešernu in mnogim drugim, kadar so se hoteli med seboj razumeti. Doklej, doklej bomo še nosili ta prostovoljni duševni jarem?

Ker Weingart noče ponavljati, kar so že drugi napisali o slovanski vzajemnosti novejših dob, zlasti Prelog, Fischel in Beneš, in ker mu je kot slavistu starejša doba bližja, se je v prvih poglavjih namenoma bolj razmahnil in se je za najnovejšo dobo zadovoljil s tem, da je svoje rektorsko predavanje iz leta 1925. «Slovanska vzajemnost v preteklosti in sedanosti» z nekaterimi spremembami ponatisnil kot sestavni zaključek. To je povzročilo precejšnjo, hotoma zagrešeno nesorazmernost v obdelavi starejše in novejši dobe.

Delo se začneja z opredelbo slovanske vzajemnosti, ki se ob koncu knjige (str. 200) še enkrat dobesedno ponovi: «Kot slovansko vzajemnost razumemo čut in zavest o sorodnosti vseh Slovanov in težnjo, to sorodnost dejanski uveljavljati.» Iščoč v slovanski prazgodovini oporo za svoja nadaljnja izvajanja, razpravlja Weingart o prvotnem skupnem imenu vseh Slovanov, zameta romantično izvajanje iz besed «slovo» in «slava» ter se končno odloči za «slova» = močvirnat kraj, tako da bi «Slovani» bili toliko kot «močvirjani». Ko so se iz svojih močvirij razlezli po Evropi, so tudi svoje skupno ime zanesli v razne konce ter ga z neznatnimi spremembami ohranili do danes: makedonski Sloveni, novogorodski Sloveni, mi alpski Slovenci, baltiski Slovenci (Kašubi), Slovaki, zemljepisni pojem Slavonija. Ta imena se lahko smatrajo kot meglen spomin skupnega izvora in pisec vidi v njih «dokaz vseslovanke,

ne sicer vzajemnosti, pa vsaj skupnosti» (str. 20). Kratka leta Samove države, ki je mimogrede združila češka in nekaj polabskih plemen, koroških Slovencev pa najbrže ne, prav nič ne pospešijo slovanske vzajemnosti, ki jo lahko zasledimo šele v delovanju Cirilovem in Metodijevem in njuni cerkveni slovanščini. Iz tega prvega zametka slovanske vzajemnosti vziđe cerkveni književni jezik, družec od 9. do 18. stoletja večino južnih in vse vzhodne Slovanov. Cerkevni razkol je razbil začenjajočo se skupnost vseh Slovanov v dva svetova, katoliškega in pravoslavnega, ter za zmerom onemogočil razvoj vse-slovanskega slovstvenega jezika. K pisateljevi trditvi, da so Slovani v izoblikovanju lastne kulture «b r e z s v o j e k r i v d e» zaostali (str. 25), ker so živeli daleč od antične kulture in rimskega imperija, bi se dalo marsikaj pripomniti, predvsem to, da bi Slovani v naših dneh že lahko nehali svojo nekdanjo ali današnjo zaostalost opravičevati z Rimljani, Turki, Nemci, zemljepisom in sto drugimi činitelji ter si končno moško priznali, da so svoje zaostalosti in svoje strašne zgodovine n a j p r e j s a m i k r i v i (ali kvečjemu, kdor jih je take ustvaril), drugače nam tudi bodočnost ne bo vrgla v naročje tako zaželenega zlatega jabolka lastne, pristno slovanske kulture. Zvonke deklamacije o tuji krivdi so v tej stvari ne le odveč, temveč naravnost škodljive.

Početki državnega življenja pri južnih Slovanih se v luči slovanske vzajemnosti izkažejo kvarne, ker požene iz njih srbsko-bolgarski spor, ki danes po tisoč letih še ni poravnani. Kjerkoli bi bili Slovani imeli priliko uveljavljati vzajemnost, so rajši uveljavljali znani pregovor: «Čim bolj je tvoj, tem bolj se ga boj.» Kjerkoli so se bratje dotikali, so se bolj vneto klali nego objemali; tako se je srbsko-bolgarskemu pridružilo še več drugih sporov: češko-poljski, poljsko-ruski, rusko-maloruski, v novejši dobi celo češko-slovaški in srbsko-hrvatski. Le mi slovenska jagnjeta se nismo nikdar razgreli do resnega slovensko-hrvatskega spora, ne morda zato, ker bi nam nedostajalo žolča — glej ilirizem —, temveč ker nas je premalo. Profesor Weingart se meče kot nepristranski posrednik med Srba Belića in Bolgara Ceneva, dokazuje učinima tovarišema, da bo resnica nekje v sredi v zlati skledi, češ, da ni sporno ozemlje ne srbsko ne bolgarsko, ali bolje, da je ta pas prehodnih narečij i srski i bolgarski. Ali ga bosta tovariša poslušala?

Po dveh zgodnjih žarkih vseslovanske zavesti, sevajočih iz cirilometodijevskih legend in iz Nestorjevega letopisa, so vsa naslednja stoletja do novejšje dobe za slovansko vzajemnost precej neplodna. Politika, vera, dinastične koristi, nasilja, preganjanja, suženjstvo in trpljenje — vse to meša in giblje slovanske rodove in iz te sive puščobe se zasveti le tu in tam kak utrinek vseslovanske zavesti: v slovnici našega Bohoriča, v starem Komenskem, v Mauru Orbiniju, Vrančiću, Palmotiću in zlasti Gunduliću.

Iz južnoslovanske katoliške protireformacije je nato izšel prvi veliki, do sedaj največji glasnik slovanske vzajemnosti ali bolje političnega panslavizma, Jurij Križanić (1618. do 1685.), ki mu je Weingart po pravici in zaslugi posvetil posebno obširno poglavje. Njegove vseslovanske fantazije presegajo vse, kar si moremo v tem področju danes obetati; saj je za svojo ogromno Vseslavijo snoval celo skupen vseslovanski jezik. Njegovo dramatično in romantično življenje očituje močno osebnost, ki je z nenavadno smelostjo in skoro vseslovansko vztrajnostjo plavala proti vsem nasprotnim strujam svoje dobe in se tem živeje oklepala svoje vere v slovanstvo, čim več razočaranj, ječ in zaničevanja mu je ta vera donasala. Weingart primerja to Križanićevo vero v svoj narod z neomajno vero v svetlo bodočnost, ki se je

v češkem narodu dvignila najvišje sredi najhujšega ponižanja med svetovno vojno. Ista primera velja popolnoma tudi za južne Slovence. Kako pa se teorija slovanske vzajemnosti praktično uveljavlja, kaže dejstvo, da se rokopisi Križaničevih glavnih del do danes še niso vsi objavili.

Prosvetljena doba položi s svojim racionalizmom temelje znanstvenemu slovanstvu. Njegovega ustanovitelja Josipa Dobrovskega (1753. do 1829.) primerja pisatelj kot Čeha in Slovana s Palackim, Havlíčkom in Masarykom; posebno poglavje osvetljuje njegovo življenje in razčlenja njegovo obsežno znanstveno delo. Dobrovský je med drugim načel vprašanje o številu posameznih slovanskih jezikov, ki do danes še ni rešeno. Weingart meni, da je teh jezikov vsekakor preveč, bil je pa toliko previden, da ni povedal, kateri se mu zdijo nepotrebni, kateri naj bi se z višine samostojnih jezikov umaknili v čredo narečij. Gotovo je mislil pri tem na manjše jezike. Ali tudi na slovenščino?

Govoreč o znanstvenih temeljih slovanskega edinstva in o znanstveni poglobitvi slovanske ideje v novejši dobi, Weingart z žalostjo ugotavlja, da smo v tej stvari skoro tam, kjer smo bili pred sto leti, da nam niti pojem slovanskega edinstva ni še popolnoma jasen, da je še zmerom preveč zanosnega prerokovanja o odrešitvi sveta po Slovanih in da se tujci čisto resneje ukvarjajo z nami nego mi sami. Kollárjevo vprašanje iz leta 1824.: «Kaj bo iz nas Slovanov čez sto let? Kaj bo iz Evrope?» si je tudi danes ohranilo še vso svojo prvotno važnost. Borno je številce del, ki se izza Šafařika bavijo s slovanstvom kot celoto. Na svoje veliko začudenje pisatelj ni še nikjer našel definicije slovanstva. To bi sicer ne bila Bog ve kakšna nesreča. Da smo le mi — kaj to, če ni opredelbe, ki bi izražala naše bistvo! Kdor nas resnično pozna, se mu bo točna opredelba prav težko posrečila. Weingart sam je niti ne poskuša izraziti, omeji se na nekaj vprašanj in na približno jezikovno opredelbo, o kateri brž sam pripomni, da ni logično docela pravilna. Temperamentno zavrača na več straneh apriorna, abstraktna, deduktivna in prenostranska izvajanja znanega francoskega jezikoslovca Meilleta o slovanstvu. Francoska samozavest in precenjevanje lastnega naroda z istočasnim podcenjevanjem Slovanov se mu zdi pri Meilletu prav tako zoprna kakor nemška pri Mommsenu ali danes pri Bretholzu. Bolj ga zadovoljuje poljudno delce nemškega slavista P. Dielseja «Die Slaven» v zbirki «Aus Natur und Geisteswelt». Ogleduje si pojem slovanskega edinstva v zrcalu raznih znanstvenih panog: jezikoslovja, antropologije, zemljepisa, arheologije, zgodovine i. dr. ter dožene, da mnogo bolje vemo, kaj Slovence loči, nego kaj jih spaja (str. 190). Zameta dosedanje znanstvene metode v raziskovanju slovanstva in zahteva, da bi morale biti sinhronistične, ideografične in eidografične. V ruskem slavjanofilstvu, tem dozdevno najbolj slovanskem gibanju, vidi osnovne črte nemške filozofije Heglove, dasi ne podcenjuje njegovega pomena za politično osvobojenje Bolgarov in Srbov. Po pravici hvali Čeha, da so se oni še najbolj zanimali za vseslovansko idejo, razmeroma zelo malo pozornosti po so ji posvečali Rusi, največji slovanski narod.

V okviru teh splošnih razmatranj je zajetih nebroj prezanimivih vesti, dejstev in sodeb o slovanstvu. Weingartova tolažba glede izumrlih baltskih in polabskih Slovanov, češ, da so zaginili tudi razni drugi narodi, Goti, Langobardi, Vandali in drugi, in da so se Slovani za to izgubo odškodovali z razširjenjem po vsem neizmernem vzhodu, je precej piškava, neumestna in za pravega Slovana docela ničeva.

Najglobljo, zares vseslovansko književno vzajemnost vidi Weingart v npravstvenem poslanstvu, ki proseva iz vseh slovanskih slovstev od najstarejših dob do danes: «Če pomislimo, kako je prav to npravstveno slovstveno delovanje vplivalo tudi medsebojno na Slovane — češkohusitsko in češko-bratovsko na poljsko, rusko realistično (v XIX. stoletju) na češko, poljsko in južnoslovansko —, tedaj se lahko reče, da se je do zdaj slovanska književna vzajemnost pojavljala najbolj v področju npravnosti in družabnih reformnih teženj» (str. 61). To je res skupen znak nestalne, omahljive slovanske duše, ki tako lahko greši in se še laže kesa, pokori in dviga, da pri prvi priliki nepričakovano spet zabrede in si s tem pridobi snovi za novo samomuko in pokoro — večno padanje in dviganje posameznikov, pokolenj, rodov in celote.

Nas Slovence bo posebno zanimalo, kako je naš jezik pred tri sto leti zvenel na ušesa češkemu pisatelju Bohuslavu Balbínu (1621. do 1688.), ki piše o tem v svoji «Dissertatio apologetica pro lingua slavonica, praecipue bohemica»: «Vidimo pa, da se je isto zgodilo v sosednih krajinah: Kranjci, Korutanci, Vendi ali Venedi in vse obrežje ilirskega ali gornjega morja so nekdaj govorili slovanski; tedaj so prišli novi gostje, kakor običajno Nemci, in ker niso mogli premagati množice kmetskega ljudstva ter vsega naroda preobraziti v svojega, so pa vsaj vse skazili. Tako je nastal kranjski jezik, ki ga je za poznavalce nemškega in slovanskega jezika prav zabavno poslušati, ker sklanja nemške besede na slovanski način, slovanske pa na nemški; tudi jaz sem imel lepo priliko, da sem se temu smejal, ko sem onod potoval» (str. 116). Če bi se ta pemski vandrouc vrnil danes v ljubljanske gase in zavil h kakšnemu birtu, bi zagvišno pogruntal, da je naša špraha še zmerom tako luštna in špaska; žiher bi si ta špas špogal, cajta mu gvišno ne falj.

Balbínov sodobnik Jurij Križanić je v drugem koncu slovanskih dežel spoznal slovansko svobodo: «Pri Poljakih ni nobenega reda v državi; podaniki se ne boje ne kralja ne sodišča. Kdor je močnejši, misli, da sme šibkejšega tlačiti, kakor je volkovom in medvedom dovoljeno, da živino lové in koljejo; nobeno sodišče jih radi tega ne kaznuje. Tako medvedjo nebrzdanost imenujejo Poljaki ‚plemiško‘ svobodo; bahajo se, da so med vsemi ljudmi le oni svobodni. Zares, v nobeni državi ni take zverinske svobode» (str. 128). Zato se Križanić, katoliški duhovnik, odvrtača od najbolj katoliških Slovanov in se navdušuje za absolutistično, pravoslavno Rusijo. Po vojni pa je tudi osvobojena Rusija pokazala svetu nekaj «zverinske svobode».

Teh par sličic naj zadostuje. V knjigi je mnogo take snovi. Tako pestro usodo kakor Slovanom je usoda naklonila malokateremu plemenu na svetu. Weingartova knjiga uči, da te sumljive pestrosti ni vedno kriva usoda, temveč mi, svoje «sreče» kovači. Ob koncu proslavlja pisatelj Masaryka kot očeta modernega slovanstva in priporoča Kollárjevo geslo: «Slavus sum, nihil Slavici a me alienum puto» v zmislu vsestranskega slovanskega sodelovanja, ki naj pripomore k svetovni harmoniji in k ustvaritvi «evropskih združenih držav». Sklepa s klicem: «Slovansko sodelovanje za slovansko človečanstvo.»

Tako je pisatelj oreh slovanske vzajemnosti prav pošteno obtolkel in mu z znanstvenimi kleščami vso trdo lupino precej zrahljal, jedra pa mu ni preklal: nikjer se ne vpraša, v čem tiči najgloblji zmisel vsega tega, kar izraža njegova opredelba slovanske vzajemnosti. Po njegovem pojmovanju bi bilo skoro vse dobro, kar to vzajemnost pospešuje, kvarno pa, kar jo ovira — za Slovane seveda. Kaj pa za človeštvo vobče? Slovanska vzajemnost je vendar le ena plat naravnega razvoja, ki se giblje med neprestanim zblíževanjem in oddaljevanjem, v istočasnem stremljenju po enotnosti in mnogovrstnosti, med

sredotežnostjo in sredobežnostjo. To v knjigi ni dovolj poudarjeno, dasi se vsaj blede zasvita tam, kjer pisatelj obsoja skrajni panslavizem. Njegove zahteve in predlogi za današnje uresničevanje slovanske vzajemnosti pa so trezni, ne pretirani, v precejšnjem, nezavednem skladu s pravkar označeno dvosmernostjo naravnega razvoja. Zato večina občinstva, kateremu je knjiga namenjena, tega nedostatka ne bo čutila; v današnjih razmerah pa morda niti treba ni, da bi ga.

A. Budal.

KRONIKA

DOMAČI PREGLED

Za Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, za Narodno galerijo. — Slovenci! Naša najodličnejša kulturna društva, Slovenska Matica, Narodna galerija, Znanstveno društvo za humanistične vede in Pravniki, so vložila pri prosvetnem ministertvu zakonski predlog za ustanovitev Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Po dolgih letih notranje priprave, v katerih se je naše znanstveno delo diferenciralo in spopolnjevalo, stojimo pred trenutkom, ko se bo stavba naše znanosti z Akademijo popolnoma dogradila. V Akademiji bodo imeli naši najboljši možje priliko, da gojijo znanstveno delo, naš narod bo prejemal iz nje obilo pobud za nadaljnje udejstvovanje, vsem našim prosvetnim organizacijam bodo prihajali iz nje dotoki svežih misli in novih stremljenj.

Ob istem času, ko so zgoraj imenovane znanstvene institucije izdelovale načrt za Akademijo znanosti in umetnosti, je naša Narodna galerija začela veliko delo notranje reorganizacije, katere namen je ustvaritev enotne umetnostne zbirke, ki naj predstavi svetu razvoj slovenske umetnosti od najstarejših časov do današnjega dne, a hkrati tudi pokaže najboljša dela naše stare umetniške posesti. Naše velike dosedanje zbirke, tako Narodni muzej, Škofijski muzej v Ljubljani in Narodna galerija, so izjavile, da so pripravljene združiti svoje dosedanje umetnostne zaklade v enoten organizem. Društvo «Narodni dom» v Ljubljani je s polnim umevanjem važnosti ideje, ki se ima ustvariti, sklenilo, da v svoji palači dá prostora Narodni galeriji in Akademiji znanosti in umetnosti, s čimer je novima institucijama zagotovljeno primerno bivališče. Upravičeno torej smemo pričakovati, da dobimo umetnostni zavod, ki bo ponos našega naroda in naše prestolice, umetnostni vzgojitelj širokih plasti ljudstva, priča naše zgodovine in pobuda umetniku pri njegovem nadaljnjem delu.

Naša dolžnost je, da idealno stremljenje mož, ki se z izvršitvijo te naloge trudijo, z gmotnimi sredstvi podpremo. Izvedba bo zahtevala mnogo žrtev, ki jih ne bo mogla vseh prevzeti država. Gotovo živimo v pretežkih razmerah, a vendar ne tako težkih, da bi se obupani smeli odreči skrbi za svojo kulturno bodočnost. Zato pozivamo vse posameznike, vse zavode, vse naše prosvetne in gospodarske organizacije, da doprinesejo, kar morejo, v fond Akademije in Narodne galerije. — V Ljubljani, dne 1. decembra 1926. — Dr. Vilko Baltič, veliki župan ljubljanske oblasti. — Dr. Otmar Pirkmajer, veliki župan mariborske oblasti. — Dr. Anton Bonaventura Jeglič, škof ljubljanski. — Dr. Andrej Karlin, škof lavantinski. — Dr. F. K. Lukman, rektor univerze. — Ivan Pucelj, kr. minister. — Dr. Anton Korošec, narodni poslanec. — Dr. Gregor Žerjav, narodni poslanec. — Dr. Vladimir Ravnihar, predsednik m. o. NRS v Ljubljani. — Anton Mencinger, vladni komisar mestne občine ljubljanske. — Dr. Josip Leskovar.

župan mariborski. — Dr. Juro Hrašovec, župan celjski. — Dr. Matej Senčar, župan ptujski. — Lojze Dolinar, za Udruženje oblikujočih umetnikov. — Anton Jug, za Zvezo kulturnih društev v Ljubljani. — Dr. Jakob Mohorič, za Prosvetno zvezo v Ljubljani. — Dr. Marko Natlačen, za Jugoslovansko orlovsko zvezo. — Dr. Danilo Majaron, za Odvetniško zbornico. — Dr. V. Gregorič, za Zdravniško zbornico. — Aleksander Hudovernik, za Notarsko zbornico. — Milan Šuklje, za Inženjersko zbornico. — Ivan Jelačin, predsednik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo. — Dragotin Hribar, za Zvezo industrijcev. — Alojzij Tykač, za Društvo bančnih zavodov v Ljubljani. — Inž. Fr. Zupančič, za Zvezo slovenskih zadrug. — Bogumil Remec, za Zadržno zvezo.

*

Ta oklic, ki je bil dan slovenski kulturni javnosti kot dragoceno novoletno obvestilo, priobčujemo ne samo kot zanimiv časovni dokument, marveč predvsem kot viden izraz tistih naporov, ki gredo za tem, da se slovenska kultura, ki se je v svojih nižjih ljudskih plasteh z marljivim prosvetnim delom že dokaj na gosto razpredla, zaokroži tudi na svojem višku ter postane tako organska celota, da bo lahko kot enakovreden del stopila v plemenito tekmo z ostalimi južnoslovanskimi kulturami. V ustanovitvi obeh teh reprezentativnih institucij, ki morata stati visoko iznad vseh časovnih borb in dnevnih valovanj, vidimo izraz, afirmirati svojo popolno kulturno zrelost in polnovrednost ter dopolniti to, česar kulturnemu slovenstvu v nesrečnih prilikah politične nesamostojnosti ni bilo dano dopolniti. Z ustanovitvijo obeh teh zavodov šele bo zunanji obraz slovenske kulture dovršen, bo ta kultura v svoji notranjosti našla svoje najčistejše vrelišče in žarišče. Kakor je slednja nacionalna akademija znanosti in umetnosti forum najvišje narodove duševnosti, tako je narodna galerija revija najbolj prečiščenih umetniških plodov naroda, ki izpričujejo tuju tega ljudstva tvornost in so vsakemu kulturnemu narodu v bodrilo in ponos!

Slovenska javnost, ki je že prečesto v najhujših stiskah zaščitila s svojo darežljivostjo slovensko kulturo pred njenim propadom, dokler ni svobodna stopila na svobodno tekmovališče, se bo tudi temu pozivu za ustanovitev najvišjih slovenskih kulturnih institucij odzvala s tisto darežljivostjo, ki odgovarja njeni kulturni višini!

F. A.

Za kulturno zблиžanje južnih Slovanov. Ugledni bolgarski pesnik Kiril Hristov je objavil 9. decembra 1926. v «Prager Presse» poziv slovenskim, srbskim in hrvatskim pisateljem na delo za medsebojno spoznavanje, kulturno zблиžanje in spravo. O članku so referirali v ekscerptih tudi nekateri slovenski dnevniki, ne da bi bili zavzeli pri tem svoje stališče. A ta poziv je več nego trenutna gesta; je dokument, ki ni pomemben samo po svoji človeški strani, ker se avtor z brezobzirno, naravnost pretresljivo odkritosrčnostjo, kakršne je zmožen samo resničen umetnik, odpoveduje svojim zmotam, — temveč je predvsem važno znamenje, ki nam priča, da se je tudi kulturna Bolgarija jela dramiti iz svoje osamelosti in čutiti v sebi potrebo in dolžnost, da aktivno sodeluje pri gradnji nove kulture južnih Slovanov, da se na ruševinah sovraštva in krvi postavijo temelji človečanstva in resničnega bratstva. Pesnika Hristova članek, ki nosi naslov «Pesništvo in sporazum», se glasi v prevodu takole: «Bilo je nekaj mesecev pred prvo balkansko vojno v letu 1912. — Balkanska zveza je bilo gotovo dejstvo, ko so v Bolgariji nekateri ljudje izprevideli, da smo v bistvu svoje zaveznike prav malo poznali, celo Srbe, svoje najožje sorodnike. Njih politika, izraz njihovega zunanjega vsakdanjega živ-

ljenja, od katerega je zašlo od časa do časa nekaj — seveda ne vedno razumljivih in nepristranskih — neznatnih vesti tudi v bolgarsko časopisje, ni pripomoglo, da bi se spoznali med seboj. Mi gotovo nismo imeli nobenih predstav o najvišjih pridobitvah srbskega duha — v literaturi in umetnosti. Nekaj prevodov pesmi Zmaja Jovanovića, Nenadovićevehi «Pesmi iz Nemčije», pet, deset povesti Lazarevićevih ali kakega drugega dobrega prozaika —, vse to nam je moglo vzbuditi komajda najponižnejšo slutnjo srbske literature. Nedvomno tudi naša bolgarska literatura ni bolje zastopana pri naših zapadnoevropskih sosedih. Znano je, da stremé zaostali narodi običajno po tem, da bi po možnosti spoznali še tako brezpomembne pojave v kulturnem življenju tistih zemelj, ki so jim oddaljene v vsakem oziru, in da ignorirajo najvažnejše duševne dokumente svojih sosedov in krvnih sorodnikov, s katerimi bi morali v prvi vrsti tekmovati in se priključiti njih razvoju.

V Sofiji je bival tedaj kot attaché svoje zemlje srbski pesnik Jovan Dučić. Spoznala sva se v salonu soproge bivšega ministrskega predsednika, Rača Petrova, ko sem v družbi nekaterih zastopnikov duševne Sofije čital iz rokopisa svojo tragedijo «Bojan Magesnik». Takoj pri prvem pogovoru sva si bila prijatelja. Sledili so redni sestanki, navadno v mestnem kazinu. Izmenjavala sva svoje knjige s pristrčnimi posvetili in čitala skupaj odlomke iz njegovih «Pesme» in mojih «Carski soneti».

Neko noč, ko so bili v Sofiji tudi zadnji lokali že zaprti in sva midva, izprehajajoč se po temnih cestah, nadaljevala svoje brezkončne pogovore, se je nepričakovano pojavila ideja, da bi skupaj izdala antologijo bolgarskega in srbskega pesništva, ne v dveh, temveč v enem zvezku, in sicer tako, da bi stala na levi strani bolgarska pesem, na nasprotni desni strani pa njen srbski prevod, na naslednji levi strani zopet srbska pesem, na desni potem njen bolgarski prevod in tako dalje. Najin načrt je literarnemu kritiku Simeonu Radevu, sedanjemu bolgarskemu poslaniku v Washingtonu, prijal tako, da sva se na njegovo pobudo takoj lotila dela. Nekaj dni pozneje sem v kavarni «Car Osvoboditelj», kjer so se tedaj shajali pisatelji in književniki, že čital Dučiću izbor pesmi, ki sem ga napravil iz Penčovih, Slavejkovih, Javorovih in svojih verzov. Pri stranski mizi je vstal obema znani L. Vojnović, ki je veljal med Bolgari za moža znatne kulture in kot prijatelj poezije, bodi v tem ali onem jeziku, ter želel, da bi poslušal. V svojem dnevniku hranim beležko o našem pogovoru pri tej priliki. Tukaj hočem pripomniti samó, da je tudi on smatral tako antologijo za zmiselno in času primerno.

Žal, so mi priprave za predstavo «Bojana Magesnika» v državnem gledališču in skušnje, ki sem jih moral voditi sam, jemale preveč časa in me ovirale, da bi se z antologijo v miru dalje pečal. In po uspehu igre, ki jo je tudi radikalnolevičarski kritik Rakovskij, sedanji sovjetski diplomat in tedanji časnikar v Sofiji, ocenil v celi vrsti podlistkov ter jo označil «kot bolgarskega Fausta, ki ga dela plemenitega stremljenje, da bi služil človeštvu», sem se odpravil za nekaj časa v Prago, da bi se priučil češčini. Nekaj tednov po mojem povratku jeseni je izbruhnila vojna. Ves ta čas na «čisto poezijo» seveda ni bilo misliti. In po bolgarski katastrofi leta 1913. že celo ni obstajala potreba po taki publikaciji.

Veliko se je doživelo v teh zadnjih trinajstih letih. Veliko napak so zagrešili politiki. Veliko ostudnih bratomorstev so opevali pesniki, ki bi bili morali biti prvi, da jih obsodijo in zopet popravijo. Jaz sam, ki se bližam koncu težkega življenja, se čutim zelo krivega in se odpovedujem skoro vsemu, kar sem napisal med letom 1913. do 1918. Dozdeva se mi, da danes

samo še kak popolnoma slep pristaš kake šovinistične organizacije ne more uvideti, kam vodi razvoj in naraščajoča zrelost južnih Slovanov, h katerim spadajo tudi Bolgari. Samo oni, ki zavedno ali nezavedno služijo nasprotnikom, morejo skupno delovanje odklanjati in zanikati celo, da se bo prej ali slej dopolnil proces, ki bo izmučeno jugoslovanstvo spojil v tako organizacijo, da bo nehalo biti igrača v rokah te ali one sile in da se lahko v miru posveti svojemu razvoju.

Nemara je danes pod svetlimi perspektivami te bodočnosti medsebojno spoznavanje najdragocenejših literarnih spomenikov južnih Slovanov bolj na mestu in nujnejše nego kdajkoli prej. Pot v narodovo notranjost drži neporečno skozi njegovo pismenstvo, ki odseva njegove nedostatke in njegove najdragocenejše lastnosti. Takemu resničnemu zbližanju so se na obeh straneh često protivili faktorji, ki jim noče seči do zavesti, da zunanji red, moderno poljedelstvo ali industrija, dobre finance, močna armada, ugoden mednarodni položaj niso smoter, temveč zgolj sredstva, zgolj pogoji za duhovno življenje. Vendar pa ni dvoma, da bi se vzlic temu za medsebojno spoznavanje južnoslovenskih rodov dalo storiti marsikaj.

Po tem preudarku se stavim na razpolago vsem srbskim, hrvatskim in slovenskim besednim umetnikom, ki menijo, da bi se dalo podvzeti kaj, da bi se duše naših narodov prodrle s svojimi najčistejšimi žarki.»

Temu pozivu, ki mu ne gre odrekati velike in iskrene prostodušnosti in ki zadeva v prvi vrsti seveda srbske pisatelje, se je doslej odzvalo že nekaj književnikov. Zanimivi med njimi sta zlasti enunciaciji pesnika G. Krkleca (v «Prager Presse») in pisatelja Veljka Petrovića (v «Politiki»). Oba pozdravljata ta glas, ki prihaja za zdaj še osamljen iz kulturne Bolgarije, a obema se oglašča za njunimi vrsticami skepsa in dvom. Ta skepsa in dvom sta upravičeni, zakaj nista se še posušili solza in kri, ki sta delili brata od brata. Veljkovići želi, naj se oglasijo še drugi bolgarski književniki, naj oni prično za iniciativo za skupno kulturno delo. Tudi slovenski pisatelj ne more odkloniti roke, ki se mu proži s toliko pristrčnostjo; pozdraviti mora glas, ki je danes še osamel, a jutri ne bo več, brez skepse in brez dvoma. Tudi on je veliko grešil v zmotah svojih prednikov in politikov, kakor pred desetletjem, tako tudi danes ta dan. On vé, da je krivo vsem zmotam in zablodam, vsej zaslepljenosti, samo nezadostno medsebojno poznavanje ter nebratsko in nekulturno omalovaževanje drug drugega. Pomagati odstranjati te zapreke, je dolžnost slovenskega pisatelja. Iskati možnosti in potov, ki bi zvezala razbratena brata na višji ploskvi duhovne kulture, je odgovornost napram njegovemu rodu in njegovi krvi. In sodim, da bi pri tem poslu utegnil biti slovenski pisatelj obema dober srednik in besednik.

A mislim tudi, da ne gre za besedovanje, ne za to, kdo naj prvi povzame iniciativo, temveč za takojšnje praktično delo. «Ljubljanski Zvon» bo, zvest svojim tradicijam, ki jih je zlasti aktivno započel njegov bivši urednik, pesnik A. Aškerc, z vso intenzivnostjo skušal seznanjati slovenskega čitatelja z najdragocenejšimi plodovi srbsko-hrvatske in bolgarske kulture, v nadi, da bodo tudi oni z enakimi čuvstvi sledili slovenski kulturi. Zakaj samo v pravilnem in resničnem poznavanju in iskrenem medsebojnem spoštovanju se bodo te južnoslovenske kulture, ki so danes tako ostro ločene med seboj, presnovale kdaj s svojimi najboljšimi sokovi v močno, nerazdružno, višje enoto.

Fran Albrecht.

Oton Jupaani

Nove knjige

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

- Bevk France, Brat Frančišek. Gorica. Goriška Matica. 1926. 94 str.
- Bačar Just, Zdravje in bolezen v domači hiši. Prvi del: Sestava, delovanje in nega človeškega telesa. Gorica. Goriška Matica. 1926. 123 str.
- Bradač Fr., Latinsko-slovenski slovar, Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1926. 500 str. Cena Din 70.—.
- *Čosić Branimir, Egipčanka i druge romantične priče. S crtežima Veljka Stanojevića. Beograd. S. B. Cvijanović. 1927. 86 str. Cena Din 15.—. (Moderna biblioteka, 32.)
- Feigel Damir, Pasja dlaka! Roman. Gorica. Goriška Matica. 1926. 126 str.
- Gangl E., Hram slave. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1926. 152 str. Cena broš. Din 30.—, vez. Din 40.—.
- Gulič Gvidon, Parni stroj in parna turbina. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1927. 122 str. Cena vez. Din 80.—.
- *Hourticq Louis, Uvod u istoriju umetnosti. Estetika, Istorija, Tehnika. Preveo Miloje M. Vasić. Beograd. Geca Kon. 1927. 80 str.
- Koledar Goriške Matice za navadno leto 1927. Letnik VIII. Gorica. Goriška Matica. 1926. 119 str.
- Križ na gori. Glasilo katoliške slovenske mladine. III. Odgovorni urednik Anton Vodnik. Ljubljana. Izdajatelj Maks Miklavčič. 1. štev. 1926/1927. 16 + 8 str. Cena letno 40 Din.
- *Memoari prote Matije Nenadovića. Za štampu priredio V. Čorović. Beograd. Geca Kon. 1927. 117 str. (školski pisci, 9.)
- *Nastasijević Momčilo, Iz tamnog vilajeta. Beograd. S. B. Cvijanović. 1927. 121 str. Cena Din 15.—.
- Naši kraji v preteklosti. Zgodovinske črtice. Gorica. Goriška Matica. 1926. 109 str.
- *Prelog Milan, Istorijski portreti i članci. Beograd. Geca Kon. 1926. 310 str.
- Revček Andrejček. Ljudska igra v petih dejanjih. Za slovenske odre priredil Adolf Robida. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1926. 140 str. Cena 18 Din. (Ljudski oder, IX. zvezek.)
- Spomenica ortopedskog zavoda u Zagrebu 1925./1926. Uredio Božidar Špišić. Zagreb. Biblioteka «Medicinski pregled». Br. 1. 1926. 157 str.
- *Spomenica Petra II. Petrovića-Njegoša — Vladike Rada — 1815—1851—1925. Uredio Dušan D. Vuksan. Cetinje. Izdanje Glavnog odbora za prenos Njegoševih kosti. 1926. 194 str. Cena 30 Din.
- Swift Jonatan, Guliverjeva potovanja. I. V deželi pedenj-možičkov. II. V deželi goljatov. Za slovensko mladino priredil Pavel Flerč. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1926. 205 str. Cena vez. Din 42.—.
- Vukičević Veselin M., Uspomene djaka narednika. Zagreb. «Nova Evropa». 1927. 118 str. Cena Din 50.—.

Ljubitelje lepih povesti in romanov

opozarjamo na:

Boccaccio: **Dekameron**. I.—III. zvezek.

Boccacciov Dekameron je v svetovni literaturi priznано klasično ital. delo. Vsebuje sto novel, katerih snov je zajeta iz ljubezenskega življenja XIV. stoletja, opisana od najnežnejšega čuvstva do najviharnejših, najtemnejših strasti. V novelah nastopajo kmetje, meščani, plemiči, duhovniki, menihi in nune. Dekameron so zaradi njegove vsebine preganjali, prepovedovali in zažigali, pa ga vedno znova izdajali in čitali. Kdor se hoče izvrstno zabavati in iz srca nasmejati, pa ne išče povsod nemoralnosti in pohujšanja, naj ga naroči in čita. Slovenski prevod je izšel v treh knjigah, ki imajo sto ilustracij. Dekameron je čtivo le za odrasle.

Sienkiewicz: **Potop**. Zgodovinski roman.

Po vsi Evropi najbolj znani in v svoji domovini najslavnejši je znani poljski romanopisec H. Sienkiewicz. Napisal je celo vrsto zgodovinskih romanov, ki so pred 20 leti izhajali tudi v slovenskem prevodu, pa potem že zdavnaj pošli. — Vnovič jih je začela izdajati Tiskovna zadruga. Predlanskim je izdala kolosalni roman **Z ognjem in mečem**. Lani je izšel I. del romana **Potop**.

„Potop“ popisuje silno pestre dogodke v drugi polovici 17. veka na Poljskem, ko so Švedi, večinoma po izdajstvu poljske šlahte, zasedli večji del Poljske, jo plenili, onečaščali ter uganjali orgije zverinstva. Roman je izredno zanimiv, napet vseskoz, pester v slikanju idilskih in dramatičnih, celo groznih prizorov. V sredini dejanja stojita Andrej Kmitič, silen junak, spočetka izdajca, kasneje glavni reševalec domovine, in Olenka Bilevičeva, njegovo ljubljeno dekle.

Sienkiewiczovi romani izhajajo v snopičih po 20 dinarjev.

ZA LETOŠNJI BOŽIČ

so izšle sledeče **nove knjige** v založbi
TISKOVNE ZADRUGE V LJUBLJANI:

Iv. Tavčarja zbrani spisi. IV. zv.

(Grajski pisar 4000. V Zali. Izgubljeni Bog.)

Broš. 84 Din, v platno vez. 100 Din, polfrancoska vezava 106 Din.

Shakespeare - Župančič: **Kar hočete.**

Broš. 24 Din, vez. 32 Din.

Boccaccio - Budal: **Dekameron**. III.

S slikami. — Broš. 56 Din, v platno vez. 72 Din, luksusna izdaja 100 Din.

Maupassant-Tavzes: **Povesti iz dneva in noči.**

Broš. 30 Din, v platno vez. 40 Din.

Jos. Serbec: **Spomini.** Uvod napisal

dr. Iv. Prijatelj. Broš. 36 Din, vez. 46 Din.

Kunaver: **Zadnja pot kapitana**

Scotta.

S slikami. — (Odkritje južnega tečaja.)

Broš. 36 Din, vez. 44 Din.

Marija Grošljeva: **Čebelica brenčelica.**

— Slikanica za otroke.

Broš. 30 Din.

Marija Grošljeva: **Šale za male.**

Slikanica za otroke. — Broš. 32 Din.

Hartley Manners - Šest: **Peg, srček moj.**

— Vesloigra v 3 dejanjih.

Broš. 18 Din.

Naročila sprejema knjigarna Tiskovne zadruga
v Ljubljani, Prešernova ulica šte. 54, nasproti Glavne pošte.